

Forskerforum

TIDSSKRIFT FOR FORSKERFORBUNDET

FOTO: GEIR MOGEN

Fast, men midlertidig

Forskningen er i verdensklasse,
men oppsigelsen kan komme snart.

Side 16–21

Kortsynt og menneskefiendtleg

Røynde forskarar vert kasta på dør. Kor er Ola Borten Moe når vi treng han?

FOTO: GEIR MOGEN

Når du aldri er god nok til få fast stilling – kva er kriteria for at du er god nok då?
Kreftforskar May-Britt Tessem stiller spørsmålet i saka på side 16.

«Får du eitt av dei store EU-stipenda, er karrieren sikra.» Setninga er henta frå ingressen til ei sak i Forskerforum i 2018. Artikkelen handla om korleis det er mogeleg å kome gjennom det tronge nålauga som skal til for å få forskingsfinansiering frå EU. Ei av kjeldene var May-Britt Tessem, tydeleg ein kreftforskar av høg klasse. Ho hadde fått eit såkalla Starting Grant frå ERC, det europeiske forskingsrådet, ein sum på svimlande 17 millionar. Tessem fekk stipendet for å leite etter biologiske markørar som kunne gje betre diagnostisering av prostatakraft. Ho hadde nådd opp mot mange odds. Sjå og lær.

Fire år etterpå må vi bite i oss den ingressen. Tessem er på ny ei viktig kjelde i bladet, denne gongen i framsidesaka (sjå side 16) om forskarar som lever med trugsmålet om at finansieringa og tilsettingsforholdet tek slutt. Sidan saka vår frå 2018 har ho halde fram som ho stemnde. Så seint som i år har ho fått ny finansiering frå EU, men i det stadig meir konkurranseprega forskaryrket, treng ikkje ein gong dette å vere nok. Det ligg

an til at ho får varsel om oppseiing frå NTNU om eit halvt år.

Tessem går dessverre inn i rekka av forskarar som er truga av oppseiing eller som alt har slutta. Før i år har Forskerforum mellom anna intervjuet Kristian Starheim og Ingrid Eftedal. Kreftforskar Starheim publiserte artiklar i topptidsskrift og hadde fleire forskingsopphald i utlandet bak seg. Han var dyktig til å nå opp i konkurransen om forskingsmidla, men til slutt vart jaget og uvisse for belastande. Han kom NTNU i forkjøpet og sa i fjor opp stillinga sjølv. Og så var det Eftedal, som har vorte sjølv personifiseringa av fenomenet, og hadde fortent ein betre grunn til å verte akademisk kjendis. Eftedal, som har forska på helse til nordsjødykkarar, vart i vår sagt opp av NTNU for andre gong. Som Eftedal sa i eit intervju med Forskerforum i vår: Det vanlege er å gå stille ut. Heldigvis valde ho annleis denne gongen, og kom med denne nådelause domen: «Vi har bygget opp et system som svikter forskeren. Det er altfor vanlig at mennesker og

fagfelt forsvinner ut. Den kompetansen som samfunnet har brukt millioner på å bygge opp – så god råd har vi – forsvinner.»

Det er ikkje heilt tilfeldig at NTNU går att i fleire av desse sakene. Saman med Universitetet i Oslo og Universitetet i Bergen ligg dei på topp når det gjeld tilsettingar av typen «fast eksternt tilsette». Dette er folk som er tilsette med ekstern finansiering, og ikkje vert synlege som mellombels tilsette i statistikken. Når perioden er over, finst det eit smutthol for arbeidsgjevar til å seie opp. Stillingstypen vert òg kalla «fast mellombels tilsette», denne absurde nemninga som òg er omtala i språkspalta i dette bladet (side 31). Ein kan knapt løfte fram det paradoksale ved praksisen betre enn Guro Elisabeth Lind, leiaren i Forskerforbundet gjorde i Khrono: «Vi har fått tilbakemeldinger fra flere medlemmer som har fått fast kontrakt i den ene hånda og oppsigelse i den andre.»

I likskap med «fast mellombels»-kategorien har det den siste tida auka på med postdoktorar. Både stillingstypene gjev på kort sikt mykje og god forskning og fleksibilitet til institusjonane. Samtidig er det eit stor sløseri for både arbeidsgjevar og storsamfunnet at røynsla og kompetansen dei byggjer opp, forsvinn. På individnivået er problema openberre – ein manglande langtidshorisont for livet. Problemet vert skjerpa av at stillingstypene har lite eller inga undervising, og dette går ut over sjansane til å oppnå ei forjetta professorstilling.

Vi nærmar oss eitt år med den nye regjeringa. Ein av dei fyrste lovnadene til statsråd Ola Borten Moe i fjor haust, var at graden av mellombels tilsettingar i akademien skulle ned på nivå med resten av arbeidslivet i løpet av fire år. Dersom ein ikkje lykkast med tydelege styringssignalar, som i tildelingsbrev til universiteta og høgskulane, kunne det kome «kjipare innstrammingar», varsla Borten Moe.

Institusjonane ynskjer fleksibilitet, men saman med både storsamfunnet og forskarane er dei tente med langsiktige og trygge tilsettingsforhold. Kva vil Borten Moe gjere for å setje desse omsyna i høgsetet?

«Når perioden er over, finst det eit smutthol for arbeidsgjevar til å seie opp.»

Kjetil A. Brottveit
redaktør

16 Blir aldri godt nok

– Bygninger og utstyr er NTNU gode på, men de er ikke så gode på å ta vare på folkene inni. Det sier Harald Husebye, en av forskerne som venter på oppsigelse i nærmeste framtid.

24 Formidlingsforskeren

Skeptikere på nett er ingen trussel mot vitenskapen i Norge – sammenlignet med forskeres eget selvbilde, mener Kristian Bjørkdahl.

28 På fornavn med slettsnok

– Jeg kjenner ham igjen! Det er «Ikea», sier Beate Strøm Johansen. Zoologen kartlegger slettsnok på Sørlandet.

4 – Truer akademisk frihet

– Det kan virke som om vi må søke lisens for å dra på en konferanse, sier Benedicte Carlsen. Viserektoren ved UiB advarer mot forslag til nye regler fra Utenriksdepartementet.

6 – Inhabilitet i Forskningsrådet

Forskningsrådet fulgte ikke lovens bestemmelser om habilitet, mener ekspert på forvaltningsrett. Saken gjelder tildeling av nye Sentre for forskningsdrevet innovasjon i 2020.

9 Hvordan fordele lønn lokalt?

Lokale lønnsoppgjør i staten står for døren. Det er et eksepsjonelt år der alle trolig får reallønnsnedgang ifølge professor Per Jarle Bekken, som vil ha et høyt generelt tillegg.

10 Engelsken ruller videre

Kunnskapsdepartementet understreker oppgaven universitet og høyskoler har med å fremme norsk fagspråk. Men på institusjonene er ansvaret fragmentert.

12 Ønsker flere private givere

– På et tidspunkt er det naturlig å gi litt tilbake til samfunnet, sier Aksel Mjøs ved NHH. Han etterlyser mer privat finansiering av forskning.

FASTE SIDER

- 14 Innland
 - 22 Utland
 - 31 Aldri anna enn språk
 - 32 20 nøtter
 - 33 Ti kjappe
 - 34 Bøker
 - 40 Kronikk
 - 41 Gjestesribenten
 - 42 Tilbakeblikk
-
- 43 Debatt
 - 45 Informasjon fra Forskerforbundet

Forskerforum

Nr. 7/2022 – 54. årgang

FAGBLAD OM FORSKNING OG HØYERE UTDANNING

Forskerforum blir redigert etter redaktørplakaten og er medlem i Fagpressen.

UTGIVER: Forskerforbundet, Postboks 1025 Sentrum, 0104 Oslo. Telefon: 21 02 34 00

ANSVARLIG REDAKTØR: Kjetil A. Brottveit, kjetil.brottveit@forskerforum.no

REDAKSJONSSEKRETÆR: Julia Loge, julia.loge@forskerforum.no,

JOURNALISTER: Lina Christensen, lina.christensen@forskerforum.no

Asle Olav Rønning, asle.olav.ronning@forskerforum.no

Kjerstin Gjengedal, kjerstin.gjengedal@forskerforum.no

KONTAKT REDAKSJONEN: redaksjonen@forskerforum.no

ANNONSER: Salgsfabrikken v/Ann-Kristin Valby (Kikki)

E-post: annonser@forskerforum.no. Mobil: 901 19 121

Design: Concorde Design. Trykk: Ålgård Offset.

ISSN 0800-1715. Opplag: 22 314

BENEDICTE CARLSEN

viserektor ved Universitetet i Bergen

AKTUELL MED: i likhet med mange andre i forskningssektoren er UiB kritisk til foreslåtte endringer i regelverket for eksportkontroll.

– UD MÅ SNAKKE MED FORSKERNE

Fremmede makter skal ikke kunne bruke norsk forskning til militære formål. Men de foreslåtte reglene kan ramme den akademiske friheten, mener viserektor Benedicte Carlsen.

En bredside av kritikk har kommet fra norske forskningsinstitusjoner mot Utenriksdepartementet (UD). Bakgrunnen er forslag om endringer i den såkalte eksportkontrollforskriften. Den regulerer i utgangspunktet eksport av varer som kan brukes militært av andre land. UD foreslår at forskriften i større grad enn i dag også skal gjelde kontroll med kunnskap som kan styrke andre lands militære evne.

Mange i sektoren er skeptiske til UD's ønske om å innføre krav om godkjenning eller lisens på «kunnskapsoverføring», som i praksis kan omfatte mange sider ved ordinær forskningsvirksomhet. Universitetet i Bergen (UiB) har gitt et tydelig høringsinnspill. Benedicte Carlsen, viserektor for forskning og internasjonale relasjoner ved UiB svarer slik på spørsmålet om hvorfor UD's forslag har høstet så mye engasjement:

– Dette berører den akademiske friheten og rettigheter som er lovfestet. Da er det klart at vi er veldig på vakt. Vi skjønner at det må gjøres avveininger mellom vår akademiske frihet og andre hensyn, som nasjonal sikkerhet. Men den avveiningen er ikke gjort i samarbeid med sektoren. De beskriver tiltak som vi ikke skjønner hvordan skal gjennomføres i praksis, sier Carlsen.

– **UiB skriver i sin høringsuttalelse til UD at «presisjonsnivået i dette forslaget (...) etter vår mening er så svakt at det kan true vår institusjonelle autonomi, og ikke minst den enkelte forskers akademiske frihet». Dette er sterke ord?**

– Ja, dette er sterke ord, men så gjelder det også en helt grunnleggende rettighet, nemlig akademisk frihet. Den er essensiell både for kvaliteten i forskningen og for tilliten en kan ha til forskningsresultatene.

– Ja, dette er sterke ord, men så gjelder det også en helt grunnleggende rettighet.

– **Hva er det dere frykter?**

– Vi må være frie til i så stor grad som mulig å samarbeide med dem vi vil, og velge de temaene vi vil. Det kan jo virke som om vi faktisk må søke lisens for å dra på en konferanse eller for hver enkelt aktivitet den enkelte forskeren skal gjøre. Det vil kunne dreie forskningen fordi det ikke blir gjennomførbart å forske på visse temaer og med visse samarbeidspartnere. Så dette er grunnleggende.

– **Trenger vi regler for å hindre at forskning blir brukt militært av land vi ikke er venner med?**

– Ja. Det er klart at vår sektor rommer mye kunnskap som kan ha stor betydning for fiendtlige stater. Vi er helt med på at et slikt regelverk er nødvendig. Det er også slik at teknologien og måten å tilegne seg eller tilrøve seg informasjon på har blitt veldig avansert. Det er ikke slik at enhver forsker har full oversikt over hvordan man må beskytte seg. Derfor er det absolutt nødvendig med regler. Men nettopp fordi det er så viktig, burde dette utarbeides i dialog med sektoren.

– **Kan du nevne et eksempel på hva som er uklart i forslagene?**

– Prosessene som man skal gå igjennom for å søke lisens, er ikke klart beskrevet. Det er uklart for oss hvor mye tid det vil kreve, og om universitetene selv skal ha ansvar for første runde og bare søke UD når vi har vurdert det som nødvendig. Det er også uklart om for eksempel et helt prosjekt kan få lisens om man søker når det starter, eller om for eksempel et institutt kan få det.

– **Hva tror du vil skje videre?**

– Jeg tenker at vi har grunn til å håpe at vi blir hørt. Det jeg har fått med meg av det de andre institusjonene har spilt inn, er mye av det samme som vi har lagt fram. Folk sier ganske tydelig ifra at dette ikke er bra nok, og at dette kan vi ikke leve med. Vi kan ikke skjønne hvordan dette skal implementeres.

– **Er det bestemte fagmiljøer ved UiB som føler dette blir vanskelig?**

– Nei, fordi det foreløpig er mye usikkerhet. Men lederne i fagmiljøene er jo opprørte. Vi har alle et håp om at det ikke skal bli slik som det er foreslått. Vi må få et skikkelig svar på det vi spiller inn. Så vi venter i spenning på det.

– **UD får kritikk for ikke å ta hensyn til virkeligheten i sektoren?**

– Vi mener å se at de ikke har skjont hvordan vi jobber. For eksempel når de beskriver en aktivitet som fagfellevurdering av arbeider som vi jo gjør som en dugnad internasjonalt i academia. Også der kan man bli omfattet av lisenskravet. Regelen har til nå vært at det er anonymt hvem som er for-

fatteren på det arbeidet du skal vurdere. Da blir det jo helt umulig å vurdere om dette er noe du ikke skulle vært med på. Det er mange slike punkter som vitner om misforståelser om hvordan vi jobber.

– **Dere og andre har også reagert på at det i UD's høringsfor-slag settes opp uvante definisjoner på grunnforskning og anvendt forskning, der grunnforskning skal unntas lisens, mens anvendt forskning på noen områder må ha lisens?**

– Det virker som om de virkelig ikke skjønner hva grunnforskning er. De knytter grunnforskning til grunnleggende utdanning. Men slik er det jo ikke. Det er mye grunnforskning som foregår på høyt nivå, og mange professorer som driver med det. Masterstudenter kan godt være med på anvendt forskning eller oppdragsforskning. Det er et eksempel på at de snakker forbi oss.

– **UiB har tatt til orde for at de foreslåtte endringene burde hjemles i en lovendring og ikke bare i forskrift?**

– Jeg tror det ville sikre en skikkelig prosess, og være på sin

plass, i og med at endringene som er foreslått i forskriften, berører lovfestede rettigheter. Det ville krevd en mer omfattende prosess der jeg er ganske sikker på at sektoren ville vært involvert. I det hele tatt synes jeg vi har mange konstruktive innspill. Det er ikke det at vi er imot å utvide eksportkontrollforskriften. Der er vi nok til og med nesten litt for sent ute. Det vil være en trygghet både for oss som institusjon og den enkelte forsker med ordnede forhold. Dette er noe som må gjøres, men det er viktig at det blir bra.

◆ AV ASLE OLAV RØNNING

Utenriksdepartementet ønsker ikke å kommentere kritikken som kommer fram i dette intervjuet. Kommunikasjonssjef Tuva Bogsnes viser til at det har kommet nesten 40 svar i høringsrunden, og disse skal gjennomgås grundig. – Departementet setter pris på alle innspillene, skriver Bogsnes i en epost. UD har ikke satt opp noen tidsplan for når nytt regelverk for eksportkontroll skal være på plass.

■ – Vår sektor rommer mye kunnskap som kan ha stor betydning for fiendtlige stater, sier Benedicte Carlsen. Men hun ber om at nytt regelverk for å hindre misbruk må utformes i samarbeid med sektoren.

FOTO: EIVIND SENNESET / UIB

– Forskningsrådet brøt habil

FORSKNINGSRÅDET – Jeg mener at habilitetsreglene i forvaltningsloven er brutt i denne saken, sier advokat Marianne Dragsten.

UiT Norges arktiske universitet og SINTEF var blant dem som fikk tildelt nye Sentre for forskningsdrevet innovasjon (SFI) i 2020. Samtidig satt UiTs prorektor Kenneth Ruud og Eli Aamot, leder for SINTEF Industri, i styret og var med på vedtaket.

Norges forskningsråd (NFR) er i økonomisk krise etter å ha brukt mer penger enn de har hatt på budsjettene. Hele styret ble tidligere i år avsatt av forsknings- og høyere utdanningsminister Ola Borten Moe og erstattet av et midlertidig styre ledet av tidligere finansminister Kristin Halvorsen.

Et av vedtakene som gir høye utbetalinger flere år fram i tid, er denne runden med tildelingen.

UTBETALINGER FRAM TIL 2028

I juni 2020 vedtok styret i NFR å opprette 22 nye SFI-er. Det var i utgangspunktet satt av penger til å opprette ti nye sentre, som får finansiering i inntil åtte år av gangen. Et senter koster nærmere 100 millioner kroner.

Administrasjonen i NFR hentet imidlertid penger fra ulike andre ordninger og la fram forslag om å finansiere hele 17 nye sentre. Forskerforum har tidligere omtalt at styret ikke bare godtok dette, men pluss på med fem nye sentre. Nå har Forskerforum sett nærmere på prosessen der dette skjedde.

Samlet vil tildelingen i 2020 belaste NFRs skrantne pengekasse med mer enn en kvart milliard kroner hvert år fram til 2028.

Det hører med til historien at da pengene ble bevilget, var NFR i en situasjon der det var bygd opp store reserver av ubrukte midler. Regjeringen ønsket at disse skulle brukes opp.

UIT OG SINTEF FIKK NYE SENTRE

UiT fikk to nye sentre og var partner på ett annet senter. Kenneth Ruud, som var nestleder i NFRs styre, var også prorektor for forskning og utvikling ved UiT. SINTEF fikk hele fem nye sentre, og var i tillegg partner på flere andre. Samtidig satt Eli Aamot, leder for SINTEF Industri og en del av SINTEFs konsernledelse, i NFRs styre.

Både Ruud og Aamot deltok i diskusjonen og vedtaket.

Administrasjonen i NFR vurderte det slik at disse styremedlemmene ikke var inhabile så lenge tildelingen av sentre ble gjort puljevis og ikke enkeltvis.

De beste søkerne ble plassert i tre puljer.

FOTO: VAAR ADVOKAT

■ – Når det gjelder institusjoner som Forskningsrådet, er det viktig at det er tillit til at de følger reglene, sier advokat og ekspert på forvaltningsrett, Marianne Dragsten.

Forslaget fra administrasjonen til styret var at søkerne i pulje A og B skulle få tildeling, samt halvparten av søkerne i pulje C.

Styret fulgte dette, men fravek innstillingen ved å gi penger også til alle i pulje C. At også de fem siste sentrene i pulje C ble etablert, innebar at både UiT og SINTEF fikk ett senter mer enn opprinnelig foreslått av administrasjonen.

– HADDE SÆRINTERESSER

Marianne Dragsten, advokat og partner i advokatfirmaet Vaar, mener at NFR ikke har fulgt bestemmelsene i forvaltningsloven om habilitet. Det hjelper ikke at enkeltsøknader ikke ble behandlet i styret.

Hun viser til at utfallet av den generelle diskusjonen om tildelingen hadde betydning for UiT og SINTEF, siden de fikk tildelt midler til å opprette forskningssentre. Styret var orientert om hvilke søknader som lå i de ulike puljene.

– Det kan virke som om de har lagt opp til en gruppetildeling for å unngå inhabilitet.

Men de vil likevel ha særinteresser, og det er risiko for at det kan ha innvirkning på beslutningen om hvor mange som skal få tildeling, sier Dragsten.

Hun mener dette er spesielt tydelig når det gjelder de fem ekstra sentrene som styret tildelte penger til utover det som var innstilt fra administrasjonen.

– Vi har habilitetsregler for å sikre tillit til beslutninger som tas i det offentlige. Når det gjelder institusjoner som Forskningsrådet, som bevilger betydelige midler, er det viktig at det er tillit til at de følger reglene og ikke tildeler midler ut fra særinteresser og ønske om å tilgodese egen institusjon, sier Dragsten.

Hun har skrevet flere bøker om offentlig forvaltning. Hun sitter også i Klagenemda for offentlige anskaffelser (KOFA), men presiserer at hun ikke uttaler seg som medlem av denne. Dragsten tar forbehold om at det kan være forhold ved NFR som institusjon som hun ikke kjenner til.

itetsreglene

Styret i Norges forskningsråd tildelte 2,1 milliarder kroner til 22 forskningssentre. Ekspertene på forvaltningsrett mener flere av styremedlemmene var inhabile.

Eli Aamot, konserndirektør for SINTEF Industri

Tidligere nestleder i styret i Forskningsrådet, Kenneth Ruud.
Foto: FFI

FORSVARER VEDTAKET

Kenneth Ruud, som i dag er administrerende direktør ved Forsvarets forskningsinstitutt, forsvaret måten vedtaket ble gjort på. Ruud sier at styret vurderte hans og andre styremedlemmers habilitet og konkluderte med at de kunne delta i behandlingen av sakene.

– Det ble gjort en vurdering av habilitet for dem som hadde institusjonstilhørighet. Spørsmålet var om man diskuterte enkelt-søknader eller puljevis. Tildelingen ble gjort puljevis, sier Ruud.

Han viser til at styret ikke diskuterte enkelt-søknader, men blant annet om SFI-ordningen var et godt virkemiddel for å realisere NFRs strategi. Ruud mener at NFR generelt behandler habilitet på en god måte.

– I styret i Forskningsrådet var det veldig lav terskel for å flagge at man var inhabil, og det ble da gjort en grundig vurdering av habilitetsspørsmålet, sier han.

SINTEFs Eli Aamot mener heller ikke at det var feil å være med på vedtaket. Hun

viser til at hele styret fulgte anbefalingen fra administrasjonen for hvordan habilitet skulle håndteres.

– At SINTEF koordinerer fem av 22 tildelte sentre er ikke noen spesielt høy tilslagsprosent, og jeg hadde ingen innvirkning på hvilke av de mange gode søknadene vi var del av som fikk støtte, skriver Aamot i en e-post.

Hun peker på at SFI-ordningen i kroner og øre utgjør lite sammenlignet med at SINTEF Industri har et årlig budsjett på mer enn en milliard kroner. Aamot hevder at hun ikke visste at et av de fem ekstra sentrene som ble opprettet da styret gikk fra 17 til 22 sentre skulle plasseres ved SINTEF.

Avdelingsdirektør Nina Hedlund i NFR bekrefter på epost framgangsmåten som ble brukt. Hun skriver at styrets vurdering av habilitet i denne saken var i tråd med administrasjonens anbefaling, og kan forsvares fordi det ikke var noen debatt om enkelt-søknader.

VURDERTE HABILITET

NFR utførte en egen gjennomgang av hvilke styremedlemmer som kunne bli inhabile i SFI-prosessen. Det var opprinnelig 70 søknader.

«Den første gjennomgangen indikerer at så mange som seks av styrets 11 medlemmer kunne være automatisk inhabile og at to av medlemmene må gjøre en gjennomgang og vurdering av sin habilitet», heter det i et saksframlegg utarbeidet et halvt år før vedtaket. Både å bli tildelt en SFI og indirekte ved å være partner til en SFI ville bety inhabilitet om søknadene skulle behandles hver for seg.

Etter at mange av søknadene ble sortert ut, sto man igjen med 22 søknader av god kvalitet. Ved en ordinær saksbehandling ville Eli Aamot være inhabil i ti av disse. Kenneth Ruud ville være inhabil i tre av dem.

I tillegg ville også tre andre av medlemmene i NFRs styre vært inhabile enten direkte eller indirekte etter en slik habilitetsvurdering.

HINDRE MISTENKELIGGJØRING

Professor Eirik Holmøyvik ved Det juridiske fakultet ved UiB sitter selv i et av NFRs porteføljestyrer som tildeler forskningsmidler. Han er overrasket over saksbehandlingen på toppnivå i NFR, og er i likhet med Dragsten kritisk.

Holmøyvik peker på at det i hans porteføljestyre er fast praksis med habilitetsvurderinger. Styremedlemmer som sitter i ledelsen ved forskningsinstitusjoner, deltar ikke i

behandling av tildeling til egne institusjoner.

«At styret i NFR ikke skulle følge de samme reglene som det pålegg porteføljestyrene, høyrest for meg merkeleg ut. Det er viktig å få fram at habilitetsreglar ikke berre skal hindre nepotisme, men også bidra til at vedtak og dei som gjer vedtak ikkje blir mistenkeleggjort», skriver han i en e-post.

Holmøyvik mener på generelt grunnlag at personer i toppledelsen ikke kan delta i behandling av søknader fra egen institusjon.

«Dette gjeld sjølv om det er snakk om puljevis tildeling og administrasjonen har rangert desse», understreker han.

Jusprofessoren legger vekt på at man ikke kan slippe unna å oppfylle hensikten bak habilitetsreglene ved å gruppere søknader i puljer.

«Eg tek atterhald om at det er nyansar som eg ikkje er kjend med, og som kan vere viktige i ei habilitetsvurdering,» skriver han.

✦ AV ASLE OLAV RØNNING

SFI-tildeling

- Norges forskningsråd (NFR) tildelte sommeren 2020 penger til 22 nye Sentre for forskningsdrevet innovasjon (SFI).
- Sentrene får finansiering for inntil åtte år, tilsvarende 96 millioner kroner per senter.
- NTNU fikk flest, med fem sentre. SINTEF fikk fire.
- UiT, NORCE og UiB fikk to sentre her, mens Havforskningsinstituttet, Nofima, Helse Bergen HF, NIBIO, Oslo universitetssykehus HF, UiO og NMBU fikk ett senter hver.
- Sentrene er i drift fram til 2028.

NFRs regler om habilitet

- I Forskningsrådets retningslinjer om habilitet heter det at rektor, dekan eller instituttleder er automatisk inhabil til å behandle søknader fra egen enhet. I instituttsektorene er den som er leder, eller har ledende stilling, inhabil.

Økonomisk støtte i en tøff tid

Mange som blir rammet av en alvorlig sykdom, opplever å få økonomiske utfordringer. Med forsikringen **kritisk sykdom** får du og dine nærmeste en større økonomisk frihet i en vanskelig tid. Skulle du bli rammet, gir forsikringen deg en engangsutbetaling. Pengene du får utbetalt, kan du bruke på hva du vil!

Som medlem kan du kjøpe kritisk sykdomsforsikring til en svært gunstig pris.

Vær føre var
- kjøp forsikring
i dag

Les mer:

BER OM HØGT GENERELT TILLEGG

Professor ønskjer seg lønsoppgjer som sikrar flest mogleg. – Lokallaga står fritt til å finne den profilen som passar best, seier leiaren i Forskerforbundet.

LØN – Vi er inne i eit eksepsjonelt år med tanke på inflasjon som følge av, mellom anna, krig i Europa. Det vil truleg føre til reallønsnedgang for oss alle, og det er utgangspunktet for at eg meiner eit høgast mogleg generelt tillegg til alle bør vere vegen å gå i år, seier Per Jarle Bekken, professor ved Fakultet for lærarutdanning, kunst og kultur ved Nord universitet.

Frå årets lønsoppgjer har Unio, som Forskerforbundet er del av, og Akademikerne fått felles tariffavtale i staten. Ifølgje avtalen blir heile tilleggset fordelt lokalt ved institusjonane, og ikkje berre ein del av det, som tidlegare.

Bekken er sjølv tidlegare tillitsvald.

– Vi veit at mange av ulike grunnar ikkje sender inn lønskrav og dermed står i fare for å ikkje få noko ved lokale forhandlingar. I fjor hadde dei fleste reallønsnedgang fordi pandemien allereie hadde ført til høgare prisstiging enn normalt. Eg er redd det blir forsterka i år, seier han.

Han meiner ein bør spørje korleis ein kan sikre flest mogleg i eit unnataksår som dette.

– Det treng ikkje vere eit flatt tillegg i form av eit kronebeløp, men kanskje heller eit størst mogleg prosentvis tillegg, seier han.

– IKKJE I SAMSVAR

Spørsmålet blir diskutert mellom dei hovudtillitsvalde i Forskerforbundet, stadfestar Robin Munkvold, hovudtillitsvald ved Nord universitet. Flate tillegg, generelle prosentvise tillegg og større differensiering er alle opp til debatt.

– Debatt er naturleg når folk har vore vande med at delar av lønspotten blir tildelt sentralt, medan den nye modellen medfører at alt no blir tildelt lokalt, seier han.

Forskerforbundets lønspolitikkk inneber ei fordeling mellom generelle tillegg, gruppetillegg og individuelle tillegg basert på lønspolitikk ved den einskilde institusjonen. Ved Nord universitet hadde lokallaget nyleg styremøte, der konklusjonen vart at innspelet omkring flate tillegg til alle ikkje vil vere i samsvar med forbundet sin lønspolitikk.

– No har vi hatt eit halvt år der vi har jobba med arbeidsgjevar om ein institusjonell løn-

ILLUSTRASJONSFOTO: COMM KALLESTAD, NTB

■ I år skal all lønsauke fordelast lokalt, men debatten går om korleis.

spolitikk med kriterium for opprykk og slike ting. Eit flatt tillegg til alle vil ikkje støtte opp om det arbeidet, seier Munkvold.

– Vi høyrer på signala som kjem inn, men denne diskusjonen må takast på eit høgare nivå. Forskerforbundet ønskjer jo å nytte individuelle tillegg til å styrkje fagleg utvikling.

LOKAL FRIDOM

Leiar i Forskerforbundet, Guro Lind, viser til at forbundets lønspolitikk ligg fast.

– Med ei fordeling mellom generelle og individuelle tillegg, pluss høve til å løfte spesielle grupper, har dei tillitsvalde stor fridom til å finne den profilen på oppgjeret som passar best ved den einskilde institusjonen, seier ho.

– Men burde ein samkøyrte seg meir nasjonalt med tanke på den spesielle situasjonen i år?

– Vi har eit veldig kompetent tillitsvaldskorps som har alle verktøy dei har bruk for, i kassa, og som vil handtere dette heilt utmerkt, seier Lind.

– Dersom ein meiner at høge generelle tillegg er det rette i år, så er det eit alternativ. Forbundet har aldri laga sentrale løysingar som skal gjelde alle, men dei ulike lokallaga

har funne mange ulike løysingar opp igjen. Denne fleksibiliteten i systemet er ein stor fordel.

FRYKTAR STIPENDIATAR FELL FRÅ

Stipendiatar er ei gruppe som tradisjonelt kjem dårleg ut i lokale lønsforhandlingar. Dei er i liten grad organiserte, og eit fleirtal er internasjonale og kan ha lite kjennskap til norsk arbeidsliv.

Nicolas Gibney, stipendiat ved Noregs Handelshøgskule og leiar i Stipendiatororganisasjonane i Norge (SiN), fortel at det gjer lønsspørsmålet viktig, men vanskeleg.

– Dersom vi berre skal akseptere å falle bakpå år for år, vil det gjere akademia til ein mindre attraktiv arbeidsplass samanlikna med privat sektor, seier han.

Gibney meiner det ideelle ville vere om stipendiatar stilte sterkare i dei lokale forhandlingane, slik Forskerforbundet arbeider for.

Han er samd i at den uvanlege prisauken gjer situasjonen ekstra vanskeleg for mange i denne gruppa.

– Særleg dei internasjonale kan fort pådra seg ekstra høge kostnader. Å skulle dytte konsekvensane av situasjonen over på dei som tener minst i akademia, verkar veldig urettferdig, seier han.

♦ AV KJERSTIN GJENGEDAL

– Eg fryktar mange vil få reallønsnedgang for andre år på rad, seier Per Jarle Bekken.
Foto: Nord universitet

Ingen har ansvar for pensum

Alle er samde om at studentar lærer best på norsk, likevel er stadig meir av pensum på engelsk. No møter institusjonane sterkare krav om å ta ansvaret for norsk fagspråk på alvor.

FAGSPRÅK Pensumlitteraturen i høgare utdanning er i stadig større grad på engelsk. Eivind Støeng studerer samfunnsøkonomi ved Universitetet i Bergen (UiB) og er innom bokhandelen for å kjøpe ei svindyr engelsk fagbok.

– Vi lærer oss jo omgrepa, og det trengst, for dei engelske omgrepa blir ofte brukte i norsk samanheng også, seier han.

Støeng fortel om stor engelskdominans på studiet, noko som står i ein viss motstrid til rådande politikk. Regjeringa sa i Hurdalsplattforma at norsk fagspråk skal løftast fram, og statsråd Ola Borten Moe har sjølv lagt vekt på saka. I årets tildelingsbrev skriv Kunnskapsdepartementet (KD) at regjeringa forventar at institusjonane følgjer godt med på språksituasjonen både i forskning og undervising, set inn tiltak om nødvendig, og omtalar arbeidet i årsrapporten.

TILFELDIG PENSUMSPRÅK

– Vi merkar godt teljekantsystemet og at dei vitenskapleg tilsette ikkje får uttelling for, og ikkje kan prioritere, å formidle faget sitt på norsk. Det gjeld særleg unge akademikarar, og det er ei utvikling som ikkje blir betre, seier redaksjonsleiar i Universitetsforlaget, Heidi Norland.

Samstundes kan verdien av norsk fagspråk på pensum knapt overvurderast, meiner ho.

– Vi veit jo at det fører til betre forståing. Ofte dreier det seg om såkalla terskelomgrep, altså omgrep som er sentrale for å opne opp eit nytt fagfelt. Å få desse omgrepa serverte på eins eige språk gjev ei heilt anna forståing, og redaktørane våre arbeider heile tida med det.

I april i år la Opinion fram ei intervjuundersøking av pensumfastsetting i høgare utdanning, som var gjort på oppdrag for

Kopinor. Biletet som teikna seg, var at pensum blir bestemt av den emneansvarlege, ut frå kriterium som relevans, tilgjengelegheit og moglege støtteressursar. Kvar dei får informasjonen sin frå, varierer veldig.

Sjølv om alle informantane i undersøkinga var samde om at norske studentar lærer best på norsk, er likevel stadig meir av både pensum og undervising på engelsk. Mange faktorar dreg i same retning: Pensum blir meir fragmentert og inneheld fleire tekstutdrag, bokkapittel og forskingsartiklar framfor heile lærebøker. Digitalisering forsterkar tendensen. Samstundes manglar det insentiv til å skrive lærebøker.

ENGELSK ER INNARBEIDD

– Når eit omgrep ikkje finst på norsk, må vi få forfatarane til å undersøke i fagmiljøet sitt om det finst ein god måte å omsetje omgrepet på, seier Norland.

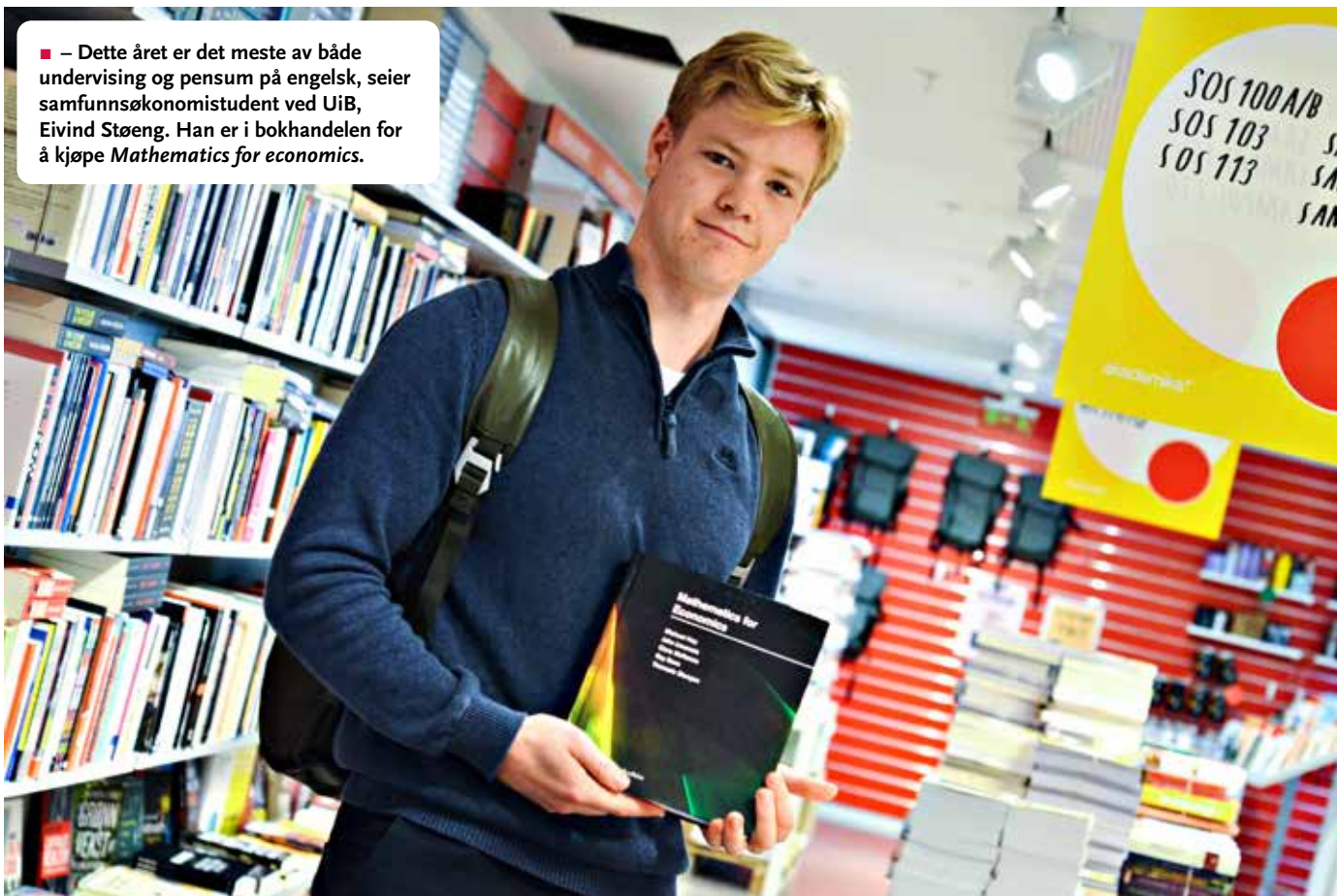

FOTO: KJERSTIN GIENGDAL

■ – Dette året er det meste av både undervising og pensum på engelsk, seier samfunnsøkonomistudent ved UiB, Eivind Støeng. Han er i bokhandelen for å kjøpe *Mathematics for economics*.

språket

– Men nokre engelske termar er så innarbeidde at vi stangar i veggjen. Vi skulle til dømes gjerne hatt eit norsk ord for «literacy», men det har vi måtta gje oss på mange gonger. Det kan fagmiljøa gjerne ta som ei utfordring: Gje oss eit norsk ord!

Ansaret for å utvikle gode norske fagomgrep ligg på fagmiljøa, men UiB har fått ei rammeløyving til å bygge opp ein digital infrastruktur, Termportalen, der ein kan få tilgang til dei ulike termlistene i eit felles søkebilette. Til dømes er den studieadministrative termbasen til Universitets- og høgskulerådet no tilgjengeleg gjennom Termportalen.

Bruken av engelsk i pensumlitteratur varierer mellom fagfelt, fortel Norland. Psykologi er eitt av dei som er spesielt utsette. Eit anna er IT-faga, der dei skriv om program som er koda og fungerer på engelsk.

– Fleire hevdar at folk på feltet har arbeidd så lenge med desse programmeringsspråka at dersom vi no tek til å innføre norske omgrep, vil det berre forvirre. Men sjølv på dette området finst det folk som arbeider seriøst med å få til eit norsk fagspråk.

FRAGMENTERT ANSVAR

– Vi ser av den tilbakevendande debatten i media at mange fagleg tilsette er opptekne av norsk som fagspråk, og av at det skal finnast norske termar som studentar kan lære og ta med seg ut i norsk arbeidsliv, seier Ane Landøy.

Ho er seniorrådgjevar i Direktoratet for høgare utdanning og kompetanse (HK-dir).

– Og når dessutan departementet legg vekt på det, blir også institusjonane meir opptekne av det.

På oppdrag frå KD fekk Diku (forgjengaren til HK-dir) i oppgåve å gjennomgå språkstrategiane ved institusjonane og vurdere korleis dei skjøttar ansvaret sitt for norsk fagspråk. Rapporten, som kom i fjor, viste at sjølv om nesten alle institusjonar har språkpolitiske retningslinjer, så er dei sjeldan synlege i den overordna strategien. Forfattarane fann dette forbausande, med tanke på dei sterke styringssignala frå KD.

– I gjennomgangen såg vi også etter kor-

– Eit godt norsk fagspråk opnar for at fleire kan delta i den faglege samtalen, seier Heidi Norland i Universitetsforlaget. Foto: Jeanette B. Gravdahl

– Vi ser for oss ei ny kartlegging av språkb Bruken ved HVL om to år, seier leiar av språkutvalet ved HVL, Geir Kåre Resaland. Foto: Eivind Senneset

FOTO: KJERSTIN GJENGEDAL

■ Psykologi er eitt av fagområda med mykje engelsk pensumlitteratur. Her ein smakebit frå Akademika på Studentsenteret i Bergen.

leis ansvaret er plassert ved institusjonen. Peikar ein tydeleg på eit språkutval eller ei kommunikasjonsavdeling, eller er det opp til den enkelte vitskapleg tilsette? Det dominerande inntrykket var at ansvaret ikkje var tydeleg plassert hos éin bestemt funksjon, seier Landøy.

TRENG BETRE OVERSIKT

Eit fleirtal av institusjonane slo fast at norsk er undervisningsspråket, framfor alt på bachelor. Når det gjeld læremiddel, er det derimot vanskeleg å få noko detaljert bilete.

– I 2013 gjorde NIFU ei undersøking der dei leitte fram pensumlister frå utvalde fag og institusjonar og talde sider, og dette er det siste som eigentleg er gjort. Vi tilrådde at dette blir betre kartlagd, men sjølv om institusjonane nok kan få oversikt over sin eigen situasjon, så er det vanskeleg å få eit nasjonalt bilete, fordi faga er ulikt organiserte ved institusjonane, seier Landøy.

Gjennomgangen av språkstrategiane munna ut i fleire råd:

Mellom anna bør språkpolitikken forankrast på institusjonelt nivå, fagspråk- og terminologiarbeid bør inn i universitetspedagogikken, og det bør lagast insentivordningar som premierer arbeid med terminologi og skriving av læremiddel på norsk.

– Men det aller viktigaste er nok at institusjonane sjølve held eit auge med eigen språkbruk. Mange vitskapleg tilsette fungerer som vaktbikkjer og engasjerer seg på eige initiativ,

og det er bra, men det skal jo ikkje vere opp til den einskilde, det er eit leiaransvar, seier Landøy.

NORSK VED HVL

Høgskulen på Vestlandet (HVL), som skil seg ut i sektoren med ein tydeleg språkpolitikk, gjorde i 2020 ei kartlegging av eigen språkbruk, inkludert pensumlitteratur og undervising. Den viste at kring 70 prosent av pensumlitteraturen var på norsk, men med store variasjonar mellom fakulteta. Kartlegginga dekte berre lærebøker, ikkje artiklar og digitale ressursar, så den reelle fordelinga er truleg litt annleis.

Prorektor og leiar av språkpolitisk utval ved HVL, Geir Kåre Resaland, opplyser at HVL ikkje har eigne retningslinjer for språk i pensumlitteratur utover dei generelle språkpolitiske retningslinjene. Der heiter det at høgskulen skal finne ein rimeleg balanse mellom bruken av norsk og engelsk i undervisinga, og leggje til rette for bruk av norsk som vitskapleg språk.

– Merkesmda om dette arbeidet er styrkt, seier Resaland, som fortel at planen er å gjennomføre nye kartleggingar med jamne mellomrom.

HVL lagar allereie eigne årsrapportar om språkarbeidet, slik HK-dir tilrår. Midt i september deltek rektor Gunnar Yttri på eit seminar i regi av direktoratet, om korleis institusjonane kan konkretisere ansvaret sitt for det norske fagspråket. Landøy i HK-dir fortel at dei vil bruke seminaret til å hente inn signal om kva institusjonane har behov for i språkarbeidet.

– I gjennomgangen såg vi at dei treng meir støtte. Seminaret er starten på ei slik satsing frå vår side, seier Landøy.

♦ AV KJERSTIN GJENGEDAL

SER TIL RIKINGENE FOR HJELP

En privat stiftelse sikret Erlend Grong 16 millioner i forskningsmidler. Er private givere løsningen når Forskningsrådet sliter?

FINANSIERING Matematikeren Erlend Grong satt på kontoret sitt i Bergen da det tikket inn en e-post i november 2020. Først hadde han vært 1 av 16, så 1 av 6. Nå kom beskjeden om at han hadde nådd helt til topps i rekrutteringsprogrammet til Trond Mohn stiftelse, et samarbeid de har med Universitetet i Bergen (UiB).

– Da ringte jeg min kone og sa at nå ordner det seg, nå får vi endelig litt stabilitet, sier Grong på telefon fra Bergen.

Beløpet var på rundt 16 millioner kroner, og Grong var sikret jobb i fire år. Den private stiftelsen stilte opp med rundt halvparten av potten, UiB den andre. Nå kunne Grong starte sin egen forskergruppe og forske på det han ville.

– For oss tre som vant, var alle midlertidige ansatte. Det var vår måte å komme inn i en fast stilling på, sier Grong, som også legger vekt på at han får veiledningserfaring, noe som kreves for å få professorat.

Som del av samarbeidet med den private stiftelsen skal UiB nemlig lyse ut en fast stilling innen samme fagområde etter at prosjektet er ferdig.

ETTERLYSER PRIVATE GIVERE

Forsknings- og høyere utdanningsminister Ola Borten Moe (Sp) har beordret

BNP-målet

- Norge har mål om at forskning og utvikling (FoU) skal utgjøre 3 prosent av BNP.
- I 2020 utgjorde FoU-andelen av BNP 2,28 prosent.
- I 2020 utgjorde offentlige kilder 46 prosent av FoU-finansieringen. Næringslivet stod for 42 prosent og finansiering fra utlandet utgjorde nesten 8 prosent. I underkant av 5 prosent av midlene ble finansiert av ulike fond, gaver eller egne inntekter.

Kilde: Indikatorrapporten

Forskningsrådet, som han har kalt «et forskningspolitisk konkursbo», til å kutte i utgiftene. Det har aktualisert debatten om finansiering av norsk forskning. Forskningsrådet-saken viser «svakheten ved at Norge bare har ett offentlig forskningsråd og ingen private fond av større betydning som støtter forskning», skrev Svein Stølen og Åse Gornitzka, henholdsvis rektor og prorektor ved Universitetet i Oslo, i et blogginnlegg i juni.

– Er private penger løsningen for den norske forskningskrisen?

– Jeg synes generelt vi har for lite finansiering av forskning i Norge. Jeg tror vi trenger det mangfoldet som ligger i ulike måter å gi penger på, sier Aksel Mjøs, leder for Institutt for finans ved Norges Handelshøyskole. Han er også tidligere leder og nå styremedlem av Kavlifondet, som siden 2017 har delt ut 130 millioner kroner til forskning på psykisk helse hos barn og unge, som en av flere forskningssatsinger.

SLIPPER Å TA HENSYN TIL POLITIKK

Mjøs mener at en privat giver, som en stiftelse, har større handlefrihet enn en offentlig pengekilde. Kavlifondet bruker for eksempel tilbakemeldinger fra pasienter og pårørende til å prioritere forskningsspørsmål der forskningen er mangelfull.

– Vi kan designe prosesser etter det vi mener er det optimale. Det offentlige må ta hensyn til all verden av politikk, rammebetingelser og regelverk. Vi kan designe den prosessen som vi tror er best for å finne ny, viktig innsikt, sier Mjøs.

Det er mange norske stiftelser som har bidrag til allmennyttige formål som ett av sine formål, men disse donerer i liten grad midler til forskning, ifølge et notat førsteamanuensis Are Oust ved NTNU Handelshøyskolen nylig utarbeidet for Stiftelsesforeningen. Han peker på at situasjonen er en annen i de andre skandinaviske landene. I Danmark var for eksempel stiftelsers andel av samlede forskningsbudsjetter i 2019 på 26 prosent. Til sammenligning kom i underkant av fem prosent av forskningsfinansieringen i Norge i 2020 fra private fond eller gaver.

FORSKJELLER I EIERSTRUKTURENE

Aksel Mjøs peker på at Danmark har skatteordninger som gjør det mer aktuelt å drive stiftelser, mens det i Sverige er mye større tradisjon for filantropi enn i Norge.

– I Norge er det typisk en oppfatning at her betaler vi høy skatt, og da tar myndighetene seg av det viktigste, også finansieringen av forskning, sier Mjøs.

Ifølge seniorforsker Karl Henrik Sivesind ved Institutt for samfunnsforskning er det liten grunn til å sammenligne Norge med nabolandene. I Danmark er flere store konsern eid av stiftelser, som finansierer en stor andel av forskningen ved universitetene. Store norske konsern, som Equinor og Telenor, har i etterkrigstiden helt eller delvis vært statlige. Derfor mener han forskjellene

FOTO: HELENE SKODVIN

■ Erlend Grong (t.h.) fant ingen utlysninger fra Forskningsrådet som passet. I stedet fikk han finansiering av Trond Mohn stiftelsen, her ved daglig leder Sveinung Hole, som overrakte blomster.

‘The Ministry must talk to researchers’

● Norwegian research institutions have strongly criticised the Ministry of Foreign Affairs (MFA) for its proposed changes to the export control regulations, which regulate the export of products that could be used for military purposes by foreign powers. The MFA wishes to introduce licences for the transfer of knowledge, prompting Benedicte Carlsen (pictured), vice-rector at the University of Bergen, to react:

‘We understand that they need to strike a balance between our academic freedom and other considerations, such as national security, but they have acted without consulting the sector. We don’t know how we would implement the measures they describe in practice.’

PHOTO: IDA BERGSTRÖM, UIB

Carlsen claims that the MFA clearly doesn’t understand how the research sector works, and she fears that researchers will no longer be able to collaborate with whoever they want.

‘We’re not against extending the export control regulations,’ she says, ‘but it’s important that it is done properly.’

Too much English on the syllabus

● Although current government policy promotes the use of Norwegian technical language in higher education, research shows that English is increasingly dominating both the syllabus and teaching of a number of subjects. According to Heidi Norland of Scandinavian University Press, this is especially true of psychology and IT, where English terms have become so established that it is hard for Norwegian words to catch on. However, the value of having Norwegian textbooks and articles on the syllabus cannot be overestimated, she says:

‘Learning basic concepts in your own language leads to a much better understanding, and our editors are constantly working on this.’

Surveys show that it is the person responsible for the course that decides the syllabus, yet no one has responsibility for ensuring that Norwegian terminology is used. The government expects institutions to follow the language situation in teaching carefully and to implement measures if necessary.

Postdocs to face no new restrictions

● There has been some confusion surrounding several of the proposals contained in the government’s consultation paper on new legislation for universities and university colleges. The Ministry of Education and Research has now clarified that the government does not intend to get rid of part-time posts, and nor will it introduce new restrictions for postdocs. It only proposes to legislate on something that is already laid down in the regulations: spending more than one postdoc period at the same institution is not permitted.

Calls for a high general increase

● Now that Unio and the Federation of Norwegian Professional Associations have a collective wage agreement for state employees, the entire increase is allocated locally. In the face of rising inflation, however, Professor Per Jarle Bekken of Nord University has called for the highest possible general increase for everyone.

‘We know that many people fail to send in wage claims and thus risk losing out in local negotiations,’ he says.

According to the Norwegian Association of Researchers, local organisations are free to find the solution that suits them best.

– Stiftelser kan bidra til forskning på felt som faller mellom to stoler, sier Aksel Mjøs.
Foto: NHH

handler mindre om kultur og mer om at det er store forskjeller i eierstrukturene i Skandinavia.

– I Norge har det vært mange statseide bedrifter og lite kapital på private hender, sier Sivesind, som for noen år siden skrev en rapport om norske stiftelser innen forskning og utvikling.

– NATURLIG Å GI TILBAKE

Med næringer som olje, fiskeoppdrett og eiendom har det kommet flere kapitalsterke familier, og dermed også flere stiftelser i Norge, forteller han. Men disse har gjerne kultur, humanitære eller lokale formål som del av vedtektene.

– Det har imidlertid blitt vesentlig mer tildelinger til forskning enn det var for tjue år siden, sier Sivesind.

På spørsmål om hva som skal til for å få mer private midler inn i norsk forskning, svarer både Sivesind og Mjøs at de som tror på toppen av skattelistene, må trå til.

– De har hatt et liv der de har blitt rike. På et tidspunkt er det naturlig å gi litt tilbake til samfunnet, sier Mjøs, som i løpet av karrieren som finansforsker har sett en god del familieformuer.

– Når du kommer noen generasjoner ut i løpet, så er det bedre at formuen forvaltes av en stiftelse til et godt formål enn at det blir brukt, eller misbrukt, til forbruk.

– DE HAR SINE KJERNESAKER

Selv om Erlend Grong ser fordelene med flere private givere, er han skeptisk til om privat sektor er egnet til å bidra med grunnforskning.

– Det som ofte skjer med private fond, er at de har sine kjernesaker. Det må de få lov til, det er deres penger. Men de støtter spesifikke områder, og da kan det være vanskelig å få støtte til grunnforskning som ikke passer inn i områdene deres.

✦ AV LINA CHRISTENSEN

FORSKNINGSRÅDET

HAR VISST OM MILLIARDSPREKK

Høsten 2020 behandlet Forskningsrådets styre en langtidsplan der prognosen viste at de lå an til å mangle 1,4 milliarder kroner i 2022, 3,7 milliarder i 2023 og 4,7 milliarder i 2024. Våren 2021 var tallene enda verre. Opplysningene kom fram i en rapport fra konsulentbyrået KPMG i juni i år, og var unntatt offentlighet da de ble styrebehandlet. Tidligere forskningsminister Henrik Asheim (H) sier at han ikke var kjent med dette, men at han også ville ha grepet inn hadde han visst.

STUDENTER

Jobber mer enn full arbeidsuke

■ 66 prosent av heltidsstudenter i universitets- og høyskoleutdanning jobbet ved siden av studiene høsten 2021, viser tall fra den nye rapporten «Levekår blant studenter 2021». Disse studentene bruker i gjennomsnitt 50 timer i uken på studier og jobb, hvorav 15 timer i snitt går til jobb og 35 timer til studier. Studenter uten jobb bruker i snitt 38 timer i uken på studiene. Kun én av tre studenter svarer at de har en studierelevant jobb. Det er Kunnskapsdepartementet som har bestilt SSB-rapporten.

FOTO: LUKAS BLAZEK/UNSPASH

FOTO: MATESE FIELDS/UNSPASH

STRUKTUREREFORM

Ga ikke bedre utdanninger

■ Et av målene med å slå sammen utdanningssteder var å bedre utdanningskvaliteten. Nå har forskere sett på studentenes vurdering av utdanningens faglige innhold, undervisning, tilbakemelding og veiledning, og utdanningens relevans for arbeidslivet. Nyutdannede masterstudenter som studerte på fusjonerte læresteder i perioden 2017–2021, er mindre tilfreds med utdanningskvaliteten nå sammenlignet med tidligere, ifølge en analyse fra Nordisk institutt for forskning på innovasjon, forskning og utdanning (Nifu).

FINANSIERING

Dekker instituttene egenandel

■ Når forskningsinstituttene har deltatt i EU-prosjekter, har de fått ekstratilskudd fra Forskningsrådet for å dekke egenandelen. Men de har hatt så stor suksess at de har hatt krav på mer penger enn det Kunnskapsdepartementet har bevilget, og Forskningsrådets styre foreslo motvillig å kutte i ordningen. Men nå kan det se ut til at forskningsinstituttene kan puste lettet ut. – Vi vil sikre retur-EU-ordningen. Regjeringen og Forskningsrådet jobber nå med ulike måter å gjøre det på, sier statssekretær Oddmund Løkensgard Hoel (Sp).

DRIVSTOFF

Prisvekst stopper forskning

■ Forskningsskipet FF Kronprins Haakon, som overvåker miljø- og klimatilstanden i havområdene i Arktis og Antarktis for Havforskningsinstituttet (HI) og UiT Norges arktiske universitet, må legges til kai i 22 døgn i høst på grunn av høye drivstoffkostnader. Dieselpriisen nærmet seg i august det dobbelte av det HI hadde budsjettert med. UiT forventer en merkostnad på ti-tolv millioner kroner for de to skipene de bruker, hvis prisnivået på diesel fortsetter.

FOTO: HAVFORSKNINGSINSTITUTTET

FORMIDLING

Valgforsker formidler mest

■ Utvalget som la fram rapporten om akademisk ytringsfrihet, foreslo å gi poeng for kronikker, foredrag og debatt deltakelse. Nå har Klassekampen sett på hvilke forskere som har fått mest mediedekning de siste ti årene. Øverst på listen står statsviter og valgforsker Bernt Aardal (bildet), som ofte kommenterer meningsmålinger. Deretter kommer jurist Cecilie Hellestveit, filosof Arne Johan Vetlesen, markedsføringsekspert Trond Blindheim og biolog Dag O. Hessen.

FOTO: MORTEN BRAKSTAD / STORTINGET

Hvalrossen Freya tilbrakte sommeren 2022 i Oslofjorden. Foto: Trond Reidar Teigen / NTB

MUSEUM

FREYA TIL FORSKNING

Skjelettet til hvalrossen Freya skal inn i samlingene ved Naturhistorisk museum i Oslo. Men skjelettet skal ikke stilles ut. Når knoklene er ferdig konserverte, vil de gå inn i museets pattedyrsamling, som er en resurs for forskere og forvaltere i inn- og utland. Hvalross står på rødlisten, og det samles inn lite materiale av hvalrosser fordi døde dyr ofte har vært angrepet av rovdyr eller smittsomme sykdommer. Freya ble derimot avlivet av Fiskeridirektoratet.

DESENTRALISERING

USN vil etablere campus Gol

■ Kommunene Hol, Ål, Hemse-dal, Gol, Nes og Flå i Hallingdal ønsker seg høyere utdanning. 16. august signerte de en intensjonsavtale med Universitetet i Sørøst-Norge om å etablere et studiested på Gol og desentraliserte tilbud flere steder i regionen. Forutsetningen er at universitetet får finansiering, for eksempel at regjeringen oppretter en ny nasjonal ordning for å gi ekstra støtte til universiteter med flere studiesteder. Kommunen Gol har rundt 3000 innbyggere.

UNIVERSITETSLOV

Strammer ikke inn for postdoktorer

■ Flere av forslagene i regjeringens høringsnotat om ny universitets- og høyskolelov åpnet for misforståelser. Nå kommer Kunnskapsdepartementet med presiseringer. Regjeringen ønsker ikke å fjerne bistillinger og heller ikke å lage nye begrensninger for postdoktorer. De foreslår bare å lovfeste noe som allerede er fastsatt i forskrift, at det ikke skal være lov å ta flere postdoktorperioder ved samme institusjon.

FOTO: USN/TINE POPPE

Vinn eller forsvinn

May-Britt Tessem har fått to høythengende EU-stipend til forskningen sin. Men ikke fast stilling.

TEKST: JULIA LOGE | FOTO: GEIR MOGEN

May-Britt Tessem lurar på hvordan hun skal greie å motivere forskerne sine når hun selv ikke har en trygg stilling.

Øya i Trondheim er rigget for toppforskning. Her ligger St. Olavs hospital og NTNUs medisinske fakultet. Innimellom klinikker, kantiner og kontorer ligger kjernefasilitetene, det vil si dyrt og avansert forskningsutstyr, på rad og rekke.

Ett bygg møter deg med et smilende bilde av nobelprisvinnerne Edvard og May-Britt Moser over inngangsdøren. Innenfor døren viser en skjerm koselige bilder av deres hvite og svarte nevrovitenskapelige forsøksrotter, iblandet reklame for kommende gjesteforelesere fra hele verden. De to nobelprisvinnerne har sikret seg flere prosjekter fra ERC, det europeiske forskningsrådet. NTNU skriver at et tilsagn fra ERC er «den mest prestisjefylte finansieringen en forsker kan motta». En annen May-Britt i samme bygning har også hatt suksess i EU: i 2017 fikk hun 14 millioner kroner fra ERC, i år ytterligere 1,5 millioner. Så da skulle man tro at karrieren var sikret. Men så enkelt er det ikke.

– Det er nesten så folk ikke tror på deg hvis du er snart 50 år og ikke har fast stilling. «Jammen, det er jo ikke lov», sier de, men det er jo lov, sier May-Britt Tessem (se faktaboks).

Hun er 47 år og har jobbet som forsker ved NTNU og hentet inn ulike prosjektmidler i 15 år. Nå jobber hun med å kombinere ulike metoder for å finne biomarkørene som viser om prostatakreft er aggressiv og kan

utvikle seg hurtig, eller om det er en langsom variant som ikke trenger rask behandling.

Blir forbannet

Selv om Tessem leder en gruppe med stipendiater, postdoktorer, forskere og ingeniører, er ikke hennes stilling egentlig fast, den er bare fast enn så lenge. På papiret er Tessem fast ansatt, men i kontrakten står det også at stillingen bortfaller når finansieringen gjør det. I fjor sa NTNU opp 20 forskere med faste stillinger fordi prosjektfinansieringen deres gikk ut. Før sommeren fikk ytterligere åtte slike oppsigelser. Nå er det ett år igjen av Tessems prosjekt, så om et halvt år får hun varsel om oppsigelse. Det er hun ikke alene om.

Fortsetter man bortover gaten fra Kavli-bygningen der Tessem jobber, kommer man til Kunnskapssenteret. Innenfor en dør merket SFF, Senter for fremragende forskning, sitter Harald Husebye med et mikroskop til 13 millioner kroner. På to store skjermer kan han se de hvite blodcellene makrofager spise bakterier i 3D.

– Bygninger og utstyr er NTNU gode på, men de er ikke så gode på å ta vare på folkene inni, sier Husebye.

Husebye er 56 år og har jobbet ved NTNU siden 1999, som forsker siden 2003. Det er snart 20 år, og nå jobber han ved SFF-et Senter for molekylær inflammasjonsforskning, Cemir. Der forsker han på blæreka-

tarrbakterier, som er den vanligste årsaken til blodforgiftning. Han forteller at han var en av de første forskerne som fikk fast stilling, på tross av at han hele livet har jobbet med eksterne midler. Men stillingen er ikke fast-fast, for til jul regner han med å få «brevet», altså varsel om oppsigelse siden SFF-perioden snart er over.

– Det er noe som bekymrer hele tiden. Eller egentlig, du blir forbannet av det, det er jo det du blir, sier Husebye.

Finansiering bekymrer

Både Husebye og Tessem er urolige for framtiden. Husebyes gruppe er i gang med å søke nye midler og har tre søknader inne nå, blant annet om ny periode som SFF. Tessem søkte Forskningsrådet om forskningsmidlene Fripro i fjor, og fikk god karakter, men ingen penger og har søkt igjen. Siden da har mye endret seg. Forskningsrådet kutter i årets tildeling, og det rammer både SFF-er og Fripro. Neste år blir det trolig ingen Fripro. Da står forskerne igjen med mindre aktører som ikke satser like mye på grunnforskning.

Avslag er en del av livet som prosjektbasert forsker, men det er ikke like lett å ta tap og vinn med samme sinn når det samtidig er vinn eller forsvinn.

– Får du nok avslag, og når du ikke får en fast stilling, så skal du være ganske hardhudet for å ikke bry deg om det, sier Tessem.

Harald Husebye har veiledet flere stipendiater. – Du er med på å løfte opp andre, men så står du i en utrygg situasjon selv. I neste runde blir dere konkurrenter.

– Føler du at du ikke er god nok?

– Ja, det gjør jeg titt og stadig, svarer Tessem uten å nøle. – Det er det du føler hver gang du får avslag. Du må lære å leve med det, men når du aldri er god nok til å få en fast stilling, hva er kriteriene for at du er god nok da?

Husebye føler også på den manglende tilliten fra arbeidsgiveren når han har jobbet der i over 20 år, men fortsatt kan miste jobben rundt neste sving.

– Holder du ut å jobbe sånn som dette til du blir pensjonist?

– Nei, jeg tror ikke det, og det blir i alle fall ikke lettere med Fripro-kuttet nå, svarer Tessem.

– Hvis jeg får lov, for jeg trives jo. Det vil være et nederlag å måtte gi seg, svarer Husebye.

Få faste forskerstillinger

Både NTNU og Universitetet i Oslo har rundt 250 forskere hver med ekstern finansiering. Det betyr ikke at alle er faste midlertidige, noen er midlertidige fordi de jobber på korte prosjekter eller er stipendiater og postdoktorer. Noen er fast ansatt. Men i forskergruppen MR Cancer, der Tessem jobber, er de 20 personer. Av disse er halvannen stilling «fast på rammen», altså betalt over NTNUs grunnbevilgning. Resten er eksternfinansiert og enten faste midlertidige eller helt midlertidige. Flere er i Tessems situasjon,

Faste midlertidige

- For å få ned antallet midlertidige stillinger har universitetene ansatt flere av forskerne med ekstern finansiering i faste stillinger. Men når prosjektet er slutt, kan de sies opp.
- Oppsigelsen begrunnes med statsansatteloven § 19 (1), forhold ved virksomheten. Forklaringen finnes i forarbeidene, altså lovforslaget fra regjeringen. Der står det at «En statlig virksomhet kan ikke være tvunget til å overta lønnskostnadene etter avsluttet oppdrag som virksomheten ikke har finansiert».
- Flere av universitetene og interesseorganisasjonen Universitets- og høyskolerådet brukte deler av høringsuttalelsene sine til å argumentere for at bortfall av ekstern finansiering måtte være en saklig grunn for oppsigelse på samme måte som bortfall av arbeidsoppgaver kan gi grunn til oppsigelse.

og har gått i flere år med status som faste midlertidige.

Det samme gjelder på Husebyes SFF, nesten alle er såkalt fast midlertidig ansatte, til og med bioingeniørene har bare delvis faste stillinger.

– Jeg har vært faglig vellykket, men får aldri sjansen til å få fast stilling. Det er hele tiden et jag etter å sikre lønn, sier Husebye.

– Du sa at du blir forbannet, hva gjør du med det sinnet?

– Jeg kan jo ikke la det gå ut over noen. Du går noen runder med deg selv, og så prøver du å se det positive i det.

Tøffe krav

Det er ikke bare unge forskere som er midlertidig ansatte. Gjennomsnittsalderen for en forsker med doktorgrad er 42 år, men over 300 forskere ved universitetene er over 45 år, slik som Tessem og Husebye.

Begge søker faste stillinger, men Husebye frykter at han snart har vært forsker så lenge at mulighetene til å få stilling som professor krymper.

– Nå begynner jeg å bli ganske gammel, jeg risikerer at det teller imot meg.

Husebye har søkt på faste stillinger med undervisning, men sett hvordan han havner i konkurranse med hele verden i et løp med stadig tøffere krav.

– Du konkurrerer jo med alle i verden som

kunne tenke seg å dra til Trondheim. I den siste professorutlysningen nå var ingen av de tre øverste var Norge. Kravene til professorstillingen skjerpes hele tiden, sier Husebye.

Tessem opplever det samme paradokset. For å nå opp i kampen om forskningsmidlene må man jobbe beinhardt med forskning, men for å få en fast stilling må man være allsidig og bidra til langt mer enn prosjektet.

– Du må hele tiden være strategisk og tenke på cv-en din. Hvis du skal stille sterkt, må du ha artikler i gode journaler, ta del i administrasjon og ledelse ved universitetet, være flink til å undervise, dra inn penger i forskning og helst være ute i media og fremme deg selv. Du kan ikke være like god i alt. Det må gå på bekostning av noe.

Tessem har tre barn og legger ikke skjul på at jobben går på bekostning av fritiden og muligheten til å følge ungene til fotballkamp.

Akademisk frihet

Flere ser nå etter løsninger. Kunnskapsdepartementet har bestilt en utredning av sammenhengen mellom ekstern finansiering og ansettelse, og utredningen ledes av Jens Plahte i Proba samfunnsanalyse. Oppgaven er å finne årsaker, ikke løsninger, men han tror ikke man kan ta det for gitt at løsningen for faste midlertidige er å herme etter forskningsinstituttene. Der har instituttleder

– Det er nesten så folk ikke tror på deg hvis du er snart 50 år og ikke har fast stilling.

MAY-BRITT TESSEM, FORSKER VED NTNU

ren det formelle ansvaret for å hente inn prosjekter og penger, og forskere ansettes fast og jobber ofte på flere forskjellige prosjekter. Hvis pengene da uteblir, starter instituttet som regel en nedbemanningsprosess for alle i det aktuelle fagområdet, forklarer Plahte.

– En slik modell for universitetene vil trolig innebære svekket stillingsvern for de faste vitenskapelig ansatte, som så vidt jeg oppfatter det, skal ha et ekstraordinært stillingsvern blant annet av hensyn til den akademiske friheten.

Hvis instituttlederen har ansvar for søknader og økonomi, kan det komme i konflikt med forskernes frihet til å utforme egen forskning, forklarer han videre.

Tessem ser et annet problem, for hennes kompetanse er så spesialisert at hun ikke uten videre kan jobbe på prosjektet til noen «nedi gangen». Tilsvarende ville hun ønske seg forskere som har bakgrunn fra hennes forskningsmetoder når hun skal ansette.

Det bidrar til at stillingsvernet for Tessem og andre fast ansatte forskere med eksterne midler i liten grad lar seg omsette i andre passende stillinger hvis de blir overtallige.

En gang var de embedsmenn

Plahte påpeker også paradokset i at universitetene nå har så mange midlertidige og usikre kontrakter, for fram til 1989 kunne ikke professorer bli sagt opp.

– De vitenskapelig ansatte i universitetssektoren har hatt et ekstraordinært stillingsvern, før var de embedsmenn oppnevnt av Kongen, sier Plahte.

NTNU har også en arbeidsgruppe som ser på forskerstillingene. Øyvind Weiby Gregersen, dekan for Fakultet for naturvitenskap, leder gruppen og trenger ikke se helt tilbake til 1989 for å se endringer.

– Jeg ble ansatt som professor i 2003. Siden da har det vært en kraftig vekst i forskeraktiviteten. Det er mange flere mennesker og

– Jeg har lyst til å drive skikkelig god forskning, det er motivasjonen. Men ved neste korsvei lider du for det, for NTNU fokuserer på undervisning og har ikke tradisjon for egne forskerstillinger, sier Harald Husebye.

høyere aktivitet på universitetene enn det var den gangen. Som resten av verden har Norge valgt konkurransebasert finansiering.

Gregersen mener det gir fordeler, som bedre prosjekter og skjerpede søkere, men at ulempen er variabel inntekt.

– Det er ulemper, det er ikke tvil om det. For de enkelte forskerne som mister jobben og ikke kan fortsette med det de gjør, og for universitetene som ikke liker å miste flinke folk.

Nettopp konkurransen, som er så hard at alle innimellom mislykkes, gjør at Tessem etterlyser en sikring for overgangsperioder. Derfor skulle hun ønske at det fantes flere fulle og faste forskerstillinger.

– Det er bare én løsning. Løsningen er penger. Forskere må ha en jobb, og det koster penger.

Både Plahte og arbeidsgruppen skal levere før nyttår, men Gregersen vil ikke foregripe løsningene.

– Jeg tror vi kan få det til bedre enn vi gjør i dag, men jeg tror ikke problemet er løsbart fra et universitets side, fordi det henger sammen med forskningsfinansiering. Men det går an å håndtere det bedre, slik at vi får mye færre oppsigelsessaker, for eksempel.

Aldri full, fast stilling

Fast ansatte i staten som blir sagt opp, skal ha fortrinn til tilsvarende stilling, men Tessem mener den fortrinnsretten er lite verdt.

En som har erfart det, er Tor Erik Jenstad. Han er 67 år og forsker i lingvistik. Fra han var ferdig med cand.philol., tilsvarende en mastergrad i 1982, til han begynte å ta ut AFP i 2019, hadde han aldri en full og fast stilling. Han er fortsatt tilknyttet NTNU, men jobber også for Universitetet i Bergen. Der har han drømmejobben: i redaksjonen for Norsk Ordbok. Der har han vært før, fra 2002 til 2015 jobbet han med ordboken for Universitetet i Oslo.

– Det var så langsiktig at det egentlig var en fast stilling, men det ble jo kuttet da vi var ferdig, sier Jenstad.

Da siste bind var ferdig, fikk de fleste i redaksjonen overtallighetsattest, som Jenstad prøvde å bruke for å få en stilling som førsteamanuensis, men attesten kom ikke tidsnok.

– Det kom en ypperlig person inn i stillingen, og vi har et godt forhold, men jeg var nok litt skuffet. Jeg tror ikke den attesten var så mye verd i praksis, altså.

Ikke bitter

Jenstad sier selv at han har klort seg fast i lingvistik og akademisk gjennom egne og andres prosjekter. Etter Norsk Ordbok jobbet han med Det Norske Akademis ordbok og et prosjekt ved NTNU. Nå er han i gang igjen med evighetsprosjektet, for det første bindet i Norsk Ordbok kom i 1966 og trenger både utviding, oppdatering og digitalisering.

– Det byr meg litt imot å publisere smale tidsskriftartikler bare noen få leser, da er det artigere å komme ut blant folk, sier Tor Erik Jenstad.

Han har begynt på A og jobber seg utover. Denne august-ettermiddagen sitter han på hjemmekontoret høyt oppe i Byåsen over Trondheim og jobber med ordet «alvskot». Men yrkeslivet har ikke vært like planmessig.

– Når du er som meg og har havnet borti leksikografi, så er det mye prosjekt, sier han. Han tok doktorgrad i 1995, men hadde professorkompetanse før det. Men noe professorat ble det aldri, selv om Jenstad har søkt et par ganger. En gang hadde han siktet seg inn mot en stilling der noen skulle gå av med pensjon. Men da stillingen ble ledig, ble den flyttet fra språk til litteratur.

– Da var jeg litt småsur, for den stillingen hadde jeg håpet på, innrømmer han.

– Men jeg er ikke bitter i dag.

Prosjektene har gitt frihet, for uten full stilling er det lettere å være familiefar og hente syke barn i barnehagen, eller skrive populærvitenskapelige bøker om trønderdialekt eller skjellsord, eller være fast radiogjest for å snakke om det samme.

– Det er ikke et A4-løp, men jeg har hatt veldig mye moro!

Nå er Jenstad snart pensjonist og kan se tilbake på et yrkesliv. Selv om Jenstad ikke er bitter, synes han det er uheldig at så mange er midlertidig ansatt på de forskningstunge universitetene.

– Jeg er glad for at jeg ikke er i starten og skal inn i forskerløpet. Det er steintøft, og jeg skjønner ikke at de kan ha noe liv utenom faget, sier Jenstad. ●

Hvordan er det å lede faste midlertidige?

MARGUNN RAUSET
Leder for ordbokmiljøet ved Universitetet i Bergen

– Jeg frykter at i stedet for å fokusere fullt på arbeidsoppgaver ser medarbeiderne framover og planlegger videre. I verste fall mister jeg folk før prosjektperioden er over, fordi de får andre muligheter.

TONE FROST BATHEN
Leder for MR Cancer group ved NTNU

– Det er krevende å være leder når man ikke er i stand til å gi sikre ansettelsesforhold. Dette er noe som bekymrer dem det gjelder, det er stressende å leve med, og vi har ikke så mye å stille opp med.

TERJE ESPEVIK
Leder, Senter for molekylær inflammasjonsforskning (CEMIR)

– For å produsere den beste forskningen må du ha kontinuitet, derfor må du prioritere forskere. De må skaffe egne midler, men vi har hjulpet dem over vanskelige perioder, så de kan skrive bedre søknader og lykkes neste gang.

USA

ABORTFORBUD PÅVIRKER STUDENTER

Ettersom studenter er i den aldersgruppen der flest tar abort, får høyesterettskjennelsen som avskaffet retten til abort, konsekvenser for lærestedene. Universiteter i California jobber med å tilby medisinsk abort til alle sine studenter, slik at helseklinikkene kan få ledig kapasitet for å ta imot tilreisende, skriver CalMatters. I Texas, der abort nå er forbudt, har University of Texas endret omtalen av studenthelsetjenestens tilbud til gravide til en vag formulering som tilbyr samtaler, ifølge Texas Tribune.

DANMARK

Frykt i museet

■ Kunstmuseet Arken (bildet) i Ishøj utenfor København har fått tre pålegg fra Arbeidstilsynet på tre måneder, skriver Politiken. Ifølge tilsynet står de ansatte i fare for å utvikle stress og stressrelaterte sykdommer på grunn av arbeidsmiljøet. Påleggene kommer samtidig som museet jobber med å bedre situasjonen, blant annet ved å skifte direktør. Mange museer har hatt alvorlige saker med mobbing, grenseoverskridende adferd og dårlig ledelse, ifølge Akademikerbladet.

FOTO: TIMON STUDIER/UNSPASH

AUSTRALIA

Flere fulle stillinger

■ Opp mot to tredeler av de ansatte ved universiteter i Australia er timeansatt. Årsaken er at fast ansatte bruker mye av tiden på å forske, slik at universitetene ansetter midlertidige til å undervise. Etter to år med forhandlinger har fagforeningen og ledelsen ved Western Sydney University funnet en løsning som de ber ansatte stemme over, skriver ABC News. Forslaget er at ledelsen og de fast ansatte skal gi fra seg litt av lønnsøkningen for å opprette 150 fulle stillinger, der dagens timeansatte får fortrinn.

JAPAN

Tusenvis frykter oppsigelse

■ I april 2013 ble det vedtatt at forskere på midlertidige kontrakter kunne kreve fast stilling etter ti år. Nå nærmer tiårsdagen seg, og flere har opplevd at de får oppsigelse rett før fristen. Anslagene varierer, men mellom 3000 og 4500 forskere kan bli sagt opp innen april, skriver Nature. De siste 15 årene har universitetenes budsjetter blitt kuttet med én prosent årlig, mot økte konkurransebaserte midler. Derfor ansetter universitetene midlertidig for å unngå lønnskostnader når prosjektene er over.

FOTO: DAN DIMMOCK/UNSPASH

CANADA

Ba universitetsansatte flytte

■ Athabasca University tilbyr nettbaserte studier til over 40 000 studenter, men de siste 20 årene har stadig flere av de ansatte bosatt seg andre steder enn i bygden Athabasca. Det ville myndighetene i Alberta endre for å bidra til desentralisert økonomi, og krevde at 500 ansatte måtte flytte dit innen 2024 for å opprettholde bevilgningen til universitetet, skriver The Globe and Mail. Universitetet protesterte, for det ville bli dyrt og gjøre det vanskeligere å rekruttere ansatte. Nå har myndighetene endret kravet til at ledelse og administrasjonen må bo i Athabasca.

FOTO: TØRREN PETERSEN

FOTO: MARVIN MEIER/UNSPASH

Kobberplaten viser et møte mellom Benins høvding Uwangue og portugisiske handelsmenn på 1400-tallet. Uwangue ønsker å opprette handelsbånd og holder ut høyre hånd for å vise vennskap.

FOTO: HORNIMAN MUSEUM AND GARDENS

STORBRITANNIA

RETURNERER STJÅLET KUNST

Universitetene i Oxford og Cambridge skal returnere rundt 200 kunstverk fra den nigerianske byen Benin, skriver The Guardian. I 1897 raidet britiske kolonisoldater byen og stjal opp mot 10 000 gjenstander, som nå befinner seg i 165 museer og private samlinger. Det er Nigerias nasjonale kommisjon for museer og monumenter som har bedt om å få gjenstandene tilbake. Også Horniman-museet har bestemt seg for å sende tilbake 72 gjenstander. British Museum, som har nærmere 900 gjenstander, har foreløpig ikke ønsket å sende dem tilbake.

SVERIGE

Mer administrativt arbeid – for kvinnene

■ En undersøkelse av arbeidstiden for forskere og undervisere viser at de brukte rundt to prosent mer av tiden sin på administrasjon i 2019 enn i 2013, skriver Universitetsläraren. Men det er kvinner som står for hele økningen. Menn brukte 11 prosent av tiden sin på administrasjon både i 2013 og 2019, mens kvinner hadde økt fra 11 til 13 prosent. Begge kjønn hadde økt tiden de bruker på forskning, selv om menn fortsatt har mest forskningstid.

FOTO: MIKHAIL FESENKO/UNSPASH

TAIWAN

Hackerangrep mot universitet

■ Mens Kina drev sin store militærøvelse rundt øyen Taiwan i august, ble National Taiwan University hacket. To av universitetets nettsider fikk teksten «Det finnes bare ett Kina i verden» på kinesisk, skriver Taiwan News. Flere andre offentlige nettsteder i Taiwan ble også hacket, og en kinesisk hackergruppe har lagt ut en video der de truer med en «spesiell cyberoperasjon» mot Taiwan.

Kommunikasjonsfolk legger føringer som begrenser
forskernes formidling, mener Kristian Bjørkdahl.

Kommunikasjonskrigeren

Retoriker **KRISTIAN BJØRKDAHL**
i samtale med Bår Stenvik | Foto: Erik Norrud

Kristian Bjørkdahl¹ forsker på forskningskommunikasjon. Nærmere bestemt samarbeidet mellom forskere og kommunikasjonsrådgivere ved det han hemmelighetsfullt omtaler som «Universitetet i X». Underveis i forskningsprosjektet ville han og kollegaene praktisere sin egen forskningskommunikasjon; de gikk til innkjøp av podkastutstyr og var klare til å gå i gang. Men snart kom det signaler fra lenger oppe i kommunikasjonssystemet på hans egen arbeidsplass – Universitetet i Oslo (UiO).

– Det var noe å la: «Det er vel ikke sånn vi skal holde på – at hvert prosjekt skal begynne sin egen podkast.» Vi ble ikke akkurat *nektet*, men jeg fikk en tydelig følelse av at dette ikke var ønskelig, og da gikk lufta ut av meg.

– **Så var det du opplevde, representativt for hvordan makten utøves i kommunikasjonsregimet i sektoren? En slags myk makt?**

– Ja, en del handler om kommentarer eller føringer, eller bare at folk *lar være* å gjøre noe. Forskere forestiller seg jo ofte at de kan gå til kommunikasjonsrådgiverne når de har en sak de vil ha ut. Men de får ofte høre at rådgiverne *ikke har tid*, eller de har *andre prioriteringer*, eller *timingene er dårlige*, eller *det inngår ikke i den strategiske planen*.

– **Fordi de har ulike prioriteringer, slik du har skrevet om i Uniforum²?**

– Kommunikasjonsfolk og forskere tenker forskjellig, og det gir seg også utslag i direkte føringer, som er en formalisert makt. Vår sentrale kommunikasjonsavdeling har lagt en ny strategi for bruk av sosiale medier, med en ide om fem typer avsendere på sosiale medier. Ikke fakultet, men «felt» av typen «UiO helse» og «UiO samfunn». Men det er det ikke naturlig for noen som jobber her å forholde seg til. Det finnes ikke noe fakultet for *helse* eller *samfunn*.

– **Hvorfor blir det sånn?**

– Merkevarebyggingen
får store konsekvenser for
forskerne uten at nytten
er åpenbar.

– Kommunikasjonsfolkene tenker sikkert at det er bortkasta arbeid å ha hundre kontoer når du kan ha fem. Men da har de ikke forstått de sosiale medienes dynamikk. En person som bare nerder på noe, kan bli megastor på Instagram. Podkaster som den vi tenkte å lage, som tar for seg mindre felt og nerder litt, det er mye bedre enn dvaske allmenne greier som aldri kommer i dybden på noe som helst. Jeg har ekstremt vanskelig for å se for meg at avsenderen «UiO Samfunn» vil skape noe «trending topic».

Bjørkdahl føler behov for å presisere:

– Altså, poenget mitt, ut fra studien vår, er ikke: «Å kan vi ikke bare kvitte oss med kommunikasjonsfolka!»

– **Nei?**

– Rektoratet må ha noen som hjelper dem når det dukker opp vanskelige saker. Og kanskje vi kan drive *litt* med merkevarebygging. Selv om det kan være mindre enn i dag. Jeg tror rasjonale merkevarebyggingen står på sviktende grunn.

– **Hvordan da?**

– Det sies at å vise seg fram som et universitet kan ha konsekvenser for forskningsfinansieringen. Men jeg har spurt hvor de har den ideen fra, og det er ingen som kan vise noen dokumentasjon på at det stemmer. Så da står vi igjen med studentrekruttering.

– **Å skape en slags attraktiv «identitet» som institusjon?**

– Ja, ideen er jo å framstille seg som annerledes enn konkurrentene. Men «brandene» tar gjerne utgangspunkt i universitetenes erklærte verdier og strategier, som har omtrent like formuleringer: «Kunnskap for en bærekraftig framtid» og slikt. Og brandene er også omtrent like. Så de gjør det motsatte av hva de påstår å gjøre.

– **Kanskje det egentlig er som i skolegården, at det viktigste er å følge tidens mote og ikke gjøre noe dumt?**

– Ja, men hvorfor da bruke så mye penger på det?

– **Gjør det noen skade da?**

– Ja. La oss si at en forsker ønsker å lage ressursbaser på nettet for folk som er interesserte i et prosjekt eller felt. Men kommunikasjonsfolkene bestemmer over nettsidene, og de sier at «Vi kan ikke ha mange småsider for ulike forskningssenter». Universitetet skal være en enhetlig avsender, med færre kanaler.

– **Fordi merkevaren skal være konsistent?**

– Ja, men det er jo en latterlig idé når det handler om et universitet, for et universitet *er* ikke en enhetlig distinkt ting. Det er mange fakulteter og fag og ulike skoler som sitter og krangler med hverandre om hvordan verden ser ut. Derfor ender kommunikasjonsfolkene med å jobbe mot dem de skal jobbe for. Tidligere kunne du sette opp din egen nettside, men nå sier de at «det blir bare en jungle».

– **Som retoriker, hva ville du velge som en mer positiv metafor enn jungelen? En middelalderlandsby, kanskje?**

– Ja, eller ... «Her er en hage, der mangfoldet vokser».

¹ Forsker ved Senter for utvikling og miljø ved UiO. Har bakgrunn fra tverrfaglige kulturstudier og retorikk med doktorgrad om Richard Rorty. Forsker på forskningskommunikasjon ved et ikke navngitt norsk universitet. Er medredaktør for retorikkmagasinet Kairos, og styreleder i Nordisk Retorikkforening.

² Kronikken «Vil kommunikatørene universitetets beste?» (Uniforum.uio.no, 26. mars 2021)

■ – Som forsker skal du få mene akkurat like mye som andre i media, for du er også borger, sier Kristian Bjørkdahl.

– **Så du tror ikke et slikt mangfold ville bli for komplekst for framtidige studenter å forstå?**

– Jeg skjønner ikke helt hvorfor studenter er så viktige å rette seg mot. Det er bare et begrenset antall universiteter og høyskoler i Norge der studentene kan gjøre av seg. Forskingen viser at folk har sammensatte grunner for å hvor de velger å studere, og merkevarebyggingen får store konsekvenser for forskerne uten at nytten er åpenbar.

Bjørkdahl mener at problemene er knyttet til strukturelle trekk ved kommunikasjonssystemet.

– På institutt- og prosjektnivå er samarbeidet mellom forskere og kommunikasjonsrådgivere godt og velfungerende. Men kommunikasjonsfolkene nede i systemet er gjerne ansatt på kort tid og har lite kontakt med den sentrale kommunikasjonsavdelingen. Derimot har den sentrale kommunikasjonsavdelingen stadige møter og løpende dialog med fakultetene. Føringer for merkevarebygging og strategi blir ikke lagt av akademiske og vitenskapelige instanser, men tekniske og administrative.

– **Dette høres ut som en kjent universitetskamp om «hvem som jobber for hvem»?**

– Ja, dette er bare ett uttrykk for at andre profesjoners og yrkesgruppers arbeidsmåter og rasjonaler legges til grunn for hvordan forskernes arbeidshverdag skal se ut.

– **Hva kan man gjøre med det når det gjelder kommunikasjonsarbeidet?**

– Vi må åpne samtalen om hvilke uuttalte forventninger som ligger der fra begge sider. Dessuten har jeg tatt til orde for at man burde styrke forskerens egen stilling som kommunikator ved å innføre noe som ligner universitetspedagogikk, men for forskningskommunikasjon. Vi har kalt det «kollegial kommunikasjonskompetanse».

– **Hvordan ville det fortone seg?**

– Tidligere var undervisning sånn som kommunikasjon er nå. Alle gjorde det som amatører – noen var gode, noen var midt på treet. Så fikk man universitetspedagogikken og en systematisk samtale om hva som er god og dårlig undervisning og hva slags ressurser har man til rådighet. Noe sånt. Noe som ikke er toppstyrt, men mer en erfaringsbasert utveksling. Noe som øker kompetansen, selvtiliten og yrkesstoltheten.

– **Hvordan ville det forandre ting i praksis?**

– Om du fortsatt er ukomfortabel med å være på radio, har du i det minste med deg noen tips om hva du skal huske på, og du vet litt om når og hvorfor du gjør det, hvem du når, og vet hva det er fornuftig å si ja og nei til. Forskere i dag skal beherske mange ulike medier og formater, og det trengs profesjonalisering.

– **Men mange synes vel allerede det er dumt at de skal bruke tid på undervisning og universitetspedagogikk? Vil de ikke få panikk om de skal gjøre dette også?**

– Der må forskere i noen grad skjerpe seg. Vi har tre oppdrag og kan ikke bare forskanse oss i ett av dem. Det virker uansvarlig på meg. Og så må vi anerkjenne at det er en viss grad av arbeidsdeling. Det er naturlig at noen forskere forsker mer, og andre kommuniserer mer.

Kierulf-utvalget³ framhevet nylig i sin rapport sammenhengen mellom akademisk ytringsfrihet og forskningskommunikasjon. Bjørkdahl er kritisk:

– Utgangspunktet for mandatet til Kierulf-utvalget er jo at «forskningen er under angrep». Som svar foreslår de noe som ligner på det jeg kaller kollegial kommunikasjonskompetanse – men som er mye dårligere. De kaller det «opplæring i akademisk

ytringsfrihet». Tanken er at vi må kommunisere bedre for å forsvare forskningens status og autoritet.

– **Er ikke det en god ide?**

– For å være ærlig synes jeg det er helt på trynet. Det er ikke til forkleinelse for Kierulf eller de andre, for problemet ligger allerede i mandatet, som forutsetter at *akademikeres ytringsfrihet er truet, og at vi skal samle oss mot denne trusselen*. Hvis noe sånt som «akademikeres ytringsfrihet» er truet – altså hvis forskere ikke er frie til å si hva de vil, fordi det er noen der ute som angriper dem eller usaklig motsier dem, så følger det vel at disse folkene ikke tilskriver forskningen noen autoritet. Men spørreundersøkelser viser jo at det er større tillit til forskningen enn noen gang. Etter to år med korona har tilliten gått fra et ganske høyt nivå til et enda høyere nivå. Så denne trusselen er en helt gal diagnose, spør du meg. Og dermed er det en gal kur å jobbe med formidlingskulturen for å møte den.

– **Fordi det ikke finnes noen trussel?**

– Angrep mot forskere kan man først og fremst dokumentere på enkelte sterkt politiserte områder, som migrasjon, klima og delvis vaksiner. Men det er marginalt i den store sammenhengen.

– **Men har ikke det marginale plutselig blitt ganske stort med sosiale medier?**

– Jo, det florerer med falske nyheter og feilinformasjon, men det er fordi sosiale medier er en kommunikativ infrastruktur som lar hvem som helst si hva som helst. Og det har ikke noe med forskningens verden å gjøre.

– **Så hvordan skal forskere forholde seg til folk som sprer feilinformasjon?**

– Man må forbeholde seg retten til å ikke snakke med folk som bare er ute etter å sabotere. Men noen av dem er på et eller annet vis interessert i en samtale, selv om de er radikalt uenig i premissene. Og da skal vi ikke ignorere dem bare fordi de ikke har de rette merittene og posisjonene i vårt system.

– **Fordi du da skaper forskerforakt?**

– Ja, og det er derfor vi trenger et mer selvrefleksivt forhold til ideen om at vi er *forvaltere av kunnskap*. For dette finnes det forskning på: Om du opptre som en «bedrevitende forsker», så blir det backlash. Det vil motdebattantene tolke som et uttrykk for at forskerne trykker sitt epistemiske privilegium ned over andre folk, og at de andre folkene underforstått er epistemisk mindreverdige og uviktige. Sementeringen av et sånt fiendebilde er en større trussel enn den Kierulf-utvalget snakker om.

Retorikeren Bjørkdahl har selv vært ute i mediene i mange sammenhenger gjennom årene. Han har analysert Norges selvbylde i en lesning av TV-serien Nobel, han har skrevet om populisme i form av Trumps medieopptredener, og han har vært opptatt av norske forbrukeres forhold til kjøttindustrien, noe som blant annet resulterte i en mye lest kronikk om Rema 1000⁴.

– Man må forbeholde seg retten til å ikke snakke med folk som bare er ute etter å sabotere.

³ Et ekspertutvalg ledet av førsteamanuensis Anine Kierulf. Utvalget leverte i mars «NOU 2022:2 Akademisk ytringsfrihet – God ytringskultur må bygges nedenfra, hver dag», der de blant annet foreslår tiltak for mer og bedre forskningskommunikasjon.

⁴ «Det enkle er ofte usmakelig», Dagbladet, tirsdag 23. september 2008.

■ Alt trenger ikke være stort og strømlinjeformet, mener Kristian Bjørkdahl: – Mange forskere er fornøyde med å ha hundre ihuga spesialister fra rundt om i verden som følger deres konto på Twitter.

– Jeg fortalte rett og slett leserne hvordan Rema 1000 kan reklamere med at de selger kylling til 29,90. Jeg beskrev systemet vi drar nytte av hver dag, og konkluderte med at det har innebygd i seg en del lidelse for dyr. Jeg agerte som forsker, samtidig som jeg understrekte at dette er et uverdigg system, og vi må gjøre noe.

– **Du var normativ?**

– I de feltene jeg har ytret meg, har det vært produktivt å mene noe. Det har ikke kosta meg noe særlig, og det har satt ting i spill. På den kronikken fikk jeg enorm tilbakemelding.

– **Negativ?**

– Nei, sjokkert. Folk innrømte at de var uvitende, de hadde ikke tenkt over det. Det rimer med en liten pilotstudie vi gjorde, der vi spurte folk på gata spørsmål som «Hvor lenge lever en kylling», og «hvor mye utetid har en gris». Svarene vi fikk, var helt på jordet. Så den lille fjerten av en kronikk hadde en opplysende effekt, folk var blitt klar over hva deres eget forbruk hvilte på. Det forsterket også prosjektets

innretning mot uvitenhet eller fornektelse. At måten vi produserer kjøtt på, ikke er synlig, og at det er en form for «strategisk uvitenhet».

– **Men som forsker kunne man nesten tenke at det var «under din verdighet» å opplyse om fakta. Det gir ingen prestisje akademisk, det er bare plattformen for ditt analytiske sirkusnummer om «strategisk uvitenhet»?**

– Ja, det er et problem. Mange tenker på forskningskommunikasjon som «å gjøre kjent funn fra et forskningsprosjekt». *De nye tingene fra forskningsfronten skal spres rundt i verden.* Men det er ikke gitt at det er en god prioritering. For det første kan det være at noen avkrefter det nye funnet om tre år. Jeg husker det var en forskningsnyhet på et tidspunkt at det var sunt å drikke tre glass vin om dagen. For det andre undervurderer vi betydningen av å kommunisere ut det som vi forskere tar for gitt – *fordi* det er så godt etablert. Men hva som skjer på forskningsfronten, er kanskje ikke så interessant om vi ikke først sørger for en omforent ide om virkeligheten der ute. ●

På leit etter slettsnoken

Kvart år brukar Beate Strøm Johansen tusenvis av timar på feltarbeid. Målet er å redde ein truga slangeart.

AV JOHANNE LANDSVERK

Forskar Beate Strøm Johansen helsar på slettsnoken Ikea. Det er tidlegare studentar ved UiA som har gitt slangen namn. Foto: Johanne Landsverk

FORSKAR: Beate Strøm Johansen, zoolog ved Naturmuseum og botanisk hage, Universitetet i Agder

PROSJEKT: grunnforskning på slettsnok og langtidsovervaking av populasjonsstorleik i ulike bestandar

METODE: leiting i felt, DNA-analyse

UUNNVERLEG VERKTØY: fotoapparat/mobilkamera og vêrmeldinga

Det er tidleg morgon på Møvik fort i Kristiansand. Sola skin, og etter regnvêret i går er det ein perfekt dag for å leite etter slangar. Her i området rundt Kristiansand kanonmuseum bur nemleg Noregs største bestand av slettsnok, som er ein av tre slangeartar her i landet. Dei andre to er buorm og hoggorm.

– Slettsnoken er synleg berre nokre timar om morgonen og er nok den slangearten i heile Europa som er vanskelegast å studere. Det meste av livet sitt lever han nede i bakken i visse steinmurar eller steinrøyser. Men han likar seg i opne, solrike landskap, slik som her, fortel Beate Strøm Johansen. Ho er zoolog ved Naturmuseum og botanisk hage, Universitetet i Agder (UiA). Og berre 30 meter frå pareringsplassen ligg ein døsigg slange i vegkanten:

– Å, eg kjenner han igjen! Det er Ikea, som bur i denne steinmuren, seier Johansen. Ho tek slangen i hendene og gjev han ein liten «kos». For sjølv om slettsnoken har tenner og kan bite, er han ikkje giftig.

Følgjer bestanden over tid

I Noreg lever slettsnoken langs kysten frå Oslofjorden til Stavanger og i dalføra innandør der det er varmt sommarklima. Slettsnoken er det einaste reptilet her i landet som står på raudlista over truga og sårbare artar.

– Enno veit vi lite om korleis slettsnoken lever, og difor trengst det svært mykje feltarbeid, seier Johansen. Kvart år brukar ho tusenvis av timar i felten for å leite etter slettsnok i ulike område i Agder.

– Det starta med at eg vart kontakta i samband med planlegginga av ny motorveg utanfor bykjernen i Kristiansand. Ulike forslag til vegtrasear var ute på høyring, og då hadde eg allereie funne slettsnok i ein av dei planlagde traseane. Eg forstod at det var stort behov for forskning her som slettsnoken har så stor utbreiing.

Naturmuseum og botanisk hage, med Johansen i spissen, har difor på eige initiativ sett i gang ulike forskingsprosjekt der målet er å finne ut mest mogleg om den truga arten.

– Eg driv også langtidskartlegging av fleire ulike bestandar, der eg prøver å få oversikt over korleis populasjonen utviklar seg over tid.

For å kartlegge leveområdet til slettsnoken har ho prøvd ut såkalla radioteleometri.

– Då plasserer eg ein radiosendar på ein del slettsnokindivid, og så går eg rundt med radiomottakar og antenne som tek imot signal om kvar slangane er.

Ein annan metode er å plassere ut «slangeplater» av metall.

– Særleg unge slettsnokar likar å gøyme seg under varme steinar eller plater, så er ein heldig, kan ein finne ein slettsnok under platene, fortel ho. Studentar ved UiA har bidrege til begge metodestudiane ved å skrive bacheloroppgåver.

– Slettsnokar er kannibalar

For etter at museet vart del av UiA, har samarbeidet med universitetet blitt tettare. – I 2018 begynte eg å jobbe saman med molekylærbiologar ved UiA for første gong, fortel Johansen.

I dag er biologistudentane Regine Jåsund og Ingrid Sand Borgersen med i felten. Dei skal skrive bacheloroppgåve om mikroorganismar hjå slettsnok. Med på turen er også Audun Slettan, som er molekylærbiolog ved UiA.

Studentane skal lære å ta DNA-prøver frå munnen til Ikea ved hjelp av ein bomullspinne (Q-tips). Og det er ikkje berre lett å halde slangen i ro og samtidig føre pinnen inn i slangemunnen.

– Dette er første gongen vi skal prøve å analysere mikroorganismar frå munnen til ein slettsnok. Tidlegare har vi berre sett på mageinnhaldet og bakteriar i tarmen, fortel Slettan.

– Bakterieinnhaldet vil vere påverka av kva slangane har fått i seg. Slettsnokane et mykje spissmus og stålorm. Men dei er også kannibalar, det viser tidlegare analysar av mageinnhaldet.

Unikt flekkmønster

Namnet slettsnok kjem av dei slette og glatte ryggskjela. Både buorm og hoggorm har ein opphøgd kjøl på kvart skjel og er dermed meir ruglete å ta på. Slettsnoken kan minne om hoggorm, men har mørke flekkar parvis nedover ryggen der hoggormen har eit sikk-sakkmønster.

Johansen seier flekkmønsteret er eit viktig kjenneteikn:

– Når eg finn ein slettsnok, tek eg nærfoto av issen og nakken med dei mørke flekkane. Flekkmønsteret er unikt for kvart individ, og ved å samanlikne foto kan ein skilje individa frå kvarandre, forklarar ho.

No skal det takast mål: Ved å måle lengda av kroppen og deretter halen kan ein finne ut kva kjønn slettsnoken har. Som andre slangar har ikkje slettsnoken ein penis, men to såkalla hemipenisar.

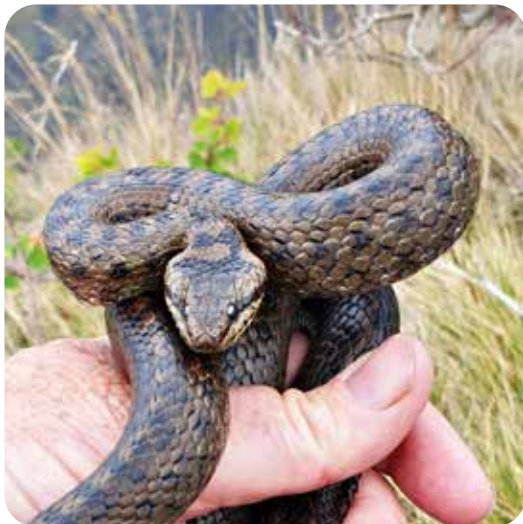
– Hjø hannane er øvste delen av halen omtrent like tjukk som kroppen, på grunn av dei to hemipenisane inni halen. Hannane har også lengre hale enn hoene.

Kroppen til Ikea måler 60 cm, og halen er 15,5 cm. Totallengda på 75,5 cm er heilt vanleg for slettsnok i Noreg. Noregsrekorden på 93,5 cm stammar frå Austlandet, kan Johansen fortelje.

Før vi går vidare, skal slangen på vekta, og Ikea blir lagd i ein plastpose. Han veg 97,5

– I området rundt Møvik har eg funne 161 ulike individ i løpet av fire år, og det er mange.

BEATE STRØM JOHANSEN

gram, det vil seie ein middels stor slange.

Og vi har knapt gått 20 meter før Johansen ser ein ny slettsnok borte i vegen. Ho heiter Hermine, og er tjukkare enn Ikea. – Hermine er gravid, og ho kjem til å føde i år. Slettsnoken i Noreg får som oftast ungar annakvart år. Og den sommaren dei er gravide, ligg dei stort sett i ro og solar seg, fortel ho.

Frå Kristiansand til Oslo

Etter feltsesongen har Johansen fleire ulike artiklar som skal skrivast og publiserast, blant anna ein DNA-studie om to nærliggande slettsnokbestandar. Målet framover er å samanlikne DNA hjå slettsnok i ulike regionar i Noreg, og her samarbeider ho tett med Pål Sørensen, som har teke master på slettsnok. I dag er han pensjonert lærar, men jobbar fulltid med forskning.

– Sørensen har studert ulike slettsnokbestandar i Oslo-området heilt sidan 1982. Den nordlege grensa for utbreiinga av slettsnok i verda går like nord for Oslo, og der er det veldig få individ. Dei lever under andre forhold enn slettsnokane her i Kristiansand, som er sørgrensa for slettsnoken i Noreg. I området rundt Møvik har eg funne 161 ulike individ i løpet av fire år, og det er mange.

Snevare genetikk i Noreg?

No samlar Johansen data til ein artikkel i prosjektet om talet på bukskjel og avvik hjå norske slanger.

– Når eg møter ein slettsnok, tek eg nærfoto av undersida av buken for å kunne telje kor mange bukskjel og underhaleskjel slettsnoken har. Kvart skjel er direkte knytt til ein ryggvirvel. Hjå slanger er ikkje talet på ryggvirvlar konstant, men varierer frå individ til individ og mellom populasjonar innan same art. Så ein slettsnok som har levd isolert på ei øy i lang tid, har kanskje ikkje same tal på ryggvirvlar som ein slettsnok på fastlandet, seier ho.

Dei to forskarane ønskjer også å finne ut kor mange ryggvirvlar slettsnokane i Noreg har samanlikna med slettsnokar i Sør-Eu-

➤ Slettsnokane har to mørke flekker parvis nedover ryggen, og ein stor mørk flekk på hovudet som liknar ei krone. (Foto: Beate Strøm Johansen)

⬆ Det er ikkje lett å få slangen til å ligge roleg på tommestokken. (Foto: Johanne Landsverk)

➡ Studentane Regine Jåsund (t.v.) og Ingrid Sand Børgersen møter ein slettsnok for første gong. Foto: Johanne Landsverk

ropa, der arten har oppstått.

– Vi lurar blant anna på om slettsnoken her i landet kan ha mindre genetisk diversitet. I Agder har vi funne fleire slettsnokindivider med uvanleg utsjånad, dei har lengdestriper i staden for parvise prikkar nedover kroppen. Så vi ønskjer å undersøke genetikken hjå desse og samanlikne med slanger som har vanleg flekkemønster. Vi treng eit par masterstudentar eller ein ph.d.-student til dette!

Fryktar byggefelt

Ein slettsnok kan bli 20–30 år, men på Møvik lever han ikkje lenger trygt. For Kristiansand kommune planlegg eit byggefelt med barnehage midt i slettsnokområdet.

– Det er veldig synd, for byggefeltet er planlagt akkurat der eg har funne flest gravide slettsnokar og ungar. Eg har prøvd å kome med faktainformasjon, men planen er allerede vedteken. Det bør i alle fall bli forbod mot å ha katt her, meiner Johansen. For katte ten tek slanger.

Og forskarane har fått endå ei bekymring. For nyleg vart slangesjukdomen Snake fungal disease (SFD) oppdaga på buorm og

hoggorm i fleire land i Europa. Soppsjukdomen er utbreidd i USA og har utrydda fleire slangeartar der.

– Førebels er ikkje sjukdomen funnen hjå slettsnok. Men museet har sett i gang eit forskingsprosjekt for å finne ut om SFD har kome til Noreg. I første omgang skal vi undersøke buorm og hoggorm, fortel Johansen.

Gule hannar

På Møvik er det formiddag, og ingen slettsnok er lenger å sjå. Men Johansen spring høgt og lågt for å leite. Og oppi bakken ved ein stor steinhaug oppdagar ho Gulbuk:

– Sjå så fin og gul han er! Det er særleg hannane som kan ha ei gul farge under buken.

No er det Gulbuk som skal få Q-tips i munnen, og studentane tek prøver på eiga hand. Men slangen er uroleg. Plutseleg bit han Regine hardt i fingeren og vil ikkje sleppe taket. Slettsnoken er ikkje giftig, men gjeitt om han kan bite!

Turen endar med litt blod på fingeren, men forskarspirene har fått tre nye slangevenner. ●

ALDRI ANNA ENN SPRÅK

Ord som skurrar

«Midlertidighet» er eit ord som skurrar. Men er det skurring berre i eit noko for sart sinn?

Di Derre får halde på med «Jenter som kommer, og jenter som går», eg held på med ord som skurrar. Ta til dømes «midlertidighet», som Forskerforum og andre media i academia skriv mykje om. Ei typisk setning kan vere: «Midlertidigheten har gått ned med ett prosentpoeng» (eller som regel har midlertidigheten gått opp).

Nyleg oppdaga eg at dette substantivet ikkje står i dei offisielle ordbøkene på nett. På nynorsk er det rette adjektivet «mellombels», men verken «midlertidighet» eller «mellombelsheit» kling godt.

Eg tykkjer den nemnde bruken av ordet skurrar i bokmålsform òg. For det er ikkje universiteta, arbeidslivet eller forskinga som er midlertidige, og heller ikkje nødvendigvis personane som jobbar der, men *arbeidsforholdet* deira. Er «samantrekkinga» mellom det ordet tyder – «bruk av midlertidige ansettelsesforhold» – og sjølve ordet «midlertidighet» for stor? Eller er dette berre skurring i eit noko for sart sinn? Marita Kristiansen, som er den einaste eksperten i spalta denne gongen, gjev meg iallfall noko støtte:

– Ordet har vorte intern sjargong i sektoren og har eit preg av stammespråk. Det er ikkje nødvendigvis forståeleg for andre, og dette temaet – kva slags arbeidsforhold folk har – er relevant for samfunnet generelt, seier ho.

– **Er komprimeringa av innhaldet til eitt einaste ord – «midlertidighet» – for stor?**

– Ja, det er vanskelege å skulle seie alt kort og samtidig få fram innhaldet på ein god måte.

Kristiansen fortel at ved søk i korpus – databasar over språkbruk i mellom anna aviser og skjønnlitteratur – dukkar ordet opp i 38 ulike samansetnader, som stort sett har med tydinga frå arbeidsliv og tilsettingar å gjere.

– Døme på dette er midlertidighetsperiode, midlertidighetsvilkår og midlertidighetsstatistikk. «Midlertidighet» er mest brukt i aviser. Det er logisk i og med at bruken er forholdsvis ny. Det tek lengre tid før orda kjem inn i skjønnlitteraturen.

Då kan ein leggje til: Med mindre Helene Uri eller andre skriv fleire romanar frå academia. Ordet finst i Naob (Det Norske Akademis Ordbok), og tydinga her er meir generell. Døma er nettopp frå skjønnlitteraturen, som i dette frå ein roman av Finn Alnæs: «denne sitrende stemning av midlertidighet.»

Det er uvisst om ordet vil nå dei offisielle ordbøkene.

– Det er mykje meir omstendelege prosessar før ein legg ord ut der, seier Kristiansen. Ho veit kva ho snakkar om, for ho har tidlegare vore tilknytt «revisjonsprosjektet» ved Universitet i Bergen. Ein ordbokredaksjon fekk det mellombelse (!) oppdraget frå Kulturdepartementet om å revidere ordbøkene på nettet, noko som sist hende i 1990-åra.

– Det er ein del ein sa i 1980-åra, ein ikkje lenger seier eller skal seie. Eg var sjølv med på å revidere ordet «ekteskap». Forklaringa hadde ein veldig tradisjonell ordlyd som ikkje lenger passar, ettersom ein i mellomtida har opna opp for ekteskap mellom to av same kjønn. I tillegg legg redaksjonen altså til nye ord, fortel Kristiansen.

MARITA KRISTIANSEN er terminolog ved Termbanken, Universitetet i Bergen og leiar for Språkrådets fagråd for fagspråk og språk i samfunn og høgre utdanning.

OLE KRISTIAN VÅGE er terminolog ved Nasjonalt senter for helsefagleg terminologi i Direktoratet for e-helse.

Her uttalar dei seg berre på vegner av seg sjølve.

Kva ord eller spørsmål bør vi ta opp i språkspalta?
Send framlegg til kjetil.brottveit@forskerforum.no.

– Etter at ordbokredaksjonen har kome med framlegg, må orda gjennom ei omfattande sløyfe av kvalitetssikring hjå Språkrådet. «Midlertidighet» må ein nok diskutere grundig. Det er eit uttrykk som er danna i bokmålsdrakt, og på nynorsk kjem ein ikkje unna endinga «heit».

Fagfolka arbeider seg framover bokstav for bokstav, og har no kome til nettopp M, dei har til og med vore gjennom ord som startar på «mi».

– Ein kollega av meg, Gunn Inger Lyse Samdal, sa at vurderinga av ordet «midlertidighet» ikkje var fullført, men at sjansen for at det kom inn i ordbøkene var 60–40.

Eg har framlegg til alternative nemningar sjølv. På bokmål: midlertidige tilsettingar (eller ansettelsar, dette kan bokmålsfolket diskutere). På nynorsk: mellombelse tilsettingar.

Til slutt må vi lenger inn i språkjungelen. Eitt av dei raraste, mest krokete trea der heiter «fast midlertidig» ansatt/tilsett. Nemninga, som har oppstått dei siste åra, vert brukt om folk som er tilsette med ekstern finansiering, men som risikerer å miste jobben når prosjektperioden eller pengane tek slutt. Ein noko meir formell variant er «fast eksternt ansatt», men «fast» er vel å merke i hermeteikn.

– Vi diskuterte denne saka på felleskontoret til revisjonsprosjektet. Der fekk nokre toårig mellombels stilling, medan andre fekk «fast», som ikkje var så fast likevel. Det var «fast enn så lenge». På lønsslippen til folk kan det stå «fast tilsett» sjølv om dei har trugsmalet om oppseiing hengande over seg.

– **Meiner du at «fast»-nemninga førte til reell forvirring?**

– Ja, folk kan late seg lure. «Fast eksternt tilsett» er ein håplaus term. Det er ikkje lett å forstå det underliggande innhaldet når ein ser ei slik nemning i kontrakten. Ein kan ikkje vere både fast og mellombels, seier Kristiansen.

ps: Rett før Forskerforum går i trykken, fortel Marita Kristiansen, som har misunningsverdige gode kjelder i ordbokmiljøet, at det no er klart at midlertidighet (bokmål) og midlertidighet (nynorsk) kjem inn i ordbøkene.

– **Heilt tilfeldig?**

– Nei. Her skjedde ting fort etter at du tok opp temaet, seier ho.

♦ AV KJETIL A. BROTTVEIT

FOTO: BJØRN FJØRTOFT – RIKSARKIVET, BILLEBLADET NA

NORSKE GRÜNDERAR

- a) Ho vaks opp ved Finnafjorden mot slutten av 1800-talet og grunnla saman med sambuaeren Pernille Holmen ei bedrift som framleis finst. Kva er namnet?

- b) Kva for norskfødd fysikar og oppfinnar (1927–2013) er kjend for å ha finansierte ei rekke forskingsinstitutt og for å ha innstifta tre høgthengande prisar innanfor astrofysikk, nevrovitenskap og nanovitenskap?
- c) Kva for møbelfabrikk vart grunnlagd i 1941 av brørne Otto, Mindor og Ingvald i Sykkylven?
- d) Kva for investor har vore president både i Norges Rederiforbund og i NHO, og vart tidlegare i år innvald i sentralstyret til Miljøpartiet Dei Grøne?
- e) Kva er etternamnet til Gustav (f. 1953) og sonen hans Gustav Magnar (f. 1993), konsernsjef i og arving til lakseoppdrettsselskapet SalMar?

- a) Synnøve Finden
b) Fred Kavli
c) Hjellegjerde
d) Jens Ulltveit-Moe
e) Witzøe

FOTO: ESTHER LANGBERG / OSLO MUSEUM

FRÅ AKADEMIA

- a) Kva for teori var utgangspunktet for ein mykje debattert artikkel som formidla forskinga til Christopher Bratt ved Høgskulen i Innlandet?
- b) Kva heitte den norske litterære klubben i København på 1700-talet der studentane Johan Hermann Wessel og Johan Nordahl Brun var sentrale?
- c) Kva er det Aasen-utvalet skal legge fram ei utgreiing om innan jul?

- d) Kva for tidlegare statsråd for forskning og høgare utdanning fullførte i år doktorgraden i ein alder av 79 år?
- e) Ved kva for utdanningsinstitusjon har ein planlagt å samle fagmiljøa via det såkalla Campusprosjektet – som statsråd Ola Borten Moe tidlegare i år truga med å kutte kraftig i?

- a) Teorien om kulturell rasisme
b) (Det) Norske Selskab
c) Optisksystemet til høgare utdanning
d) Tora Aasland
e) NTN

FOTO: ARILD HJELM / NORDEN.ORG

SOFISTIKERT

- a) Kva tyder det greske ordet *sophia*?

b) Kva heiter den norske langrennsløparen som her blir gratulert av filmstjerna Sophia Loren etter gullet på 15 km under OL i Cortina i 1956?

- c) Kva for filmregissør står bak filmene *Lost in Translation*, *The Virgin Suicides* og *Marie Antoinette*?
- d) Først var den kyrkje, så moské, så museum – og i 2020 bestemte Tyrkias president Erdogan at den igjen skulle bli moské. Kva heiter den berømte bygningen i Istanbul?
- e) Kva heiter denne politikaren frå Raudt?

- a) Visdom
b) Hallgeir Brenden
c) Sofia Coppola
d) Hagia Sofia
e) Sofie Marhaug

FOTO: IHNÉ PEDERSEN

ØL

- a) Kva for kornslag blir på grunn av sitt høge enzyminnhald oftast brukt til å framstille malt?
- b) Kva land kjem ølmerket Corona frå?
- c) Kva kallast prosessen der øl – som til dømes den belgiske øltypen geuze – gjærar ved hjelp av såkalla villgjær som finst i lufta?

- d) Kor i Noreg held Haandbryggeriet til?
- e) Nemn anten tittelen på eller opphavsmannen til songen som inneheld lina «and the beer I had for breakfast wasn't bad / so I had one more for dessert».

- a) Bygg
b) Mexico
c) Spontangjæring
d) Drammen
e) Sunday Morning Coming Down

FOTO: DIRK VAN ESBOECK

Forskeren som forsøkte å løse gåten om Bergen

– En bergenser uten selvironi – herregud – det ville vært et forferdelig menneske, sier Morten Hammerborg.

Når Forskerforum snakker med Morten Hammerborg, går han gatelangs i Haugesund og gjør seg klar til å tale på arkitekturfilmfestivalen, en slags filial av filmfestivalen i Haugesund.

– Jeg er invitert til å snakke om byutvikling. Jeg har nemlig skrevet en altfor tykk bok om Haugesund etter 1950. 814 deilige sider. Hvem kunne ane det?

– Har du en tendens til å skrive tykke bøker?

– Helt til *Bergenseren* kom. Den er på bare 216 sider. Løsningen var at jeg fikk en ny redaktør på Universitetsforlaget, som erklærte at boka om Bergen skulle ha tolv kapitler à tolv sider. Den tvangstrøyen er det mest forløsende som har skjedd meg i mitt skrivende liv.

– Du nevner boka selv, *Bergenseren: en historisk analyse*. Hvorfor ville du skrive om Bergen?

– Som bergenser vokser du opp med en forestilling om at det er noe spesielt med byen. Det er ingen by og identitet i Norge det knytter seg sterkere konnotasjoner til. Det er ingen andre enn bergenserne som – når de skal skryte – erklærer at de egentlig ikke er fra Norge. Ambisjonen har vært å løse gåten om Bergen.

– Hva er det med bergensere da?

– Bergenseren fører seg i tråd med en idé om Bergen, en idé som er mye større enn hva realiteten tilsier. I virkeligheten er det jo bare en kommune i Norge som styres fra bunnen av Oslofjorden, slik som alle andre kommuner. Og dette står i absolutt motsetning til byens historie og selvilde. 1814 kaller jeg i boken for Bergens annus horribilis. Bergen er en grunnleggende forulempet by. Men heldigvis foregår denne støvende selvforelskelsen med et islett av selvironi. En bergenser uten selvironi – herregud – det ville vært et

MORTEN HAMMERBORG
Medlem i Forskerforbundet ved Høgskolen på Vestlandet

STILLING
professor i historie ved Høgskolen på Vestlandet

UTDANNING
doktorgrad i historie fra Universitetet i Bergen

forferdelig menneske. Du kan ikke late som du er større enn du er, uten å være klar over det!

– Blir det andre bybøker?

– Nå er jeg i tenkeboksen på neste prosjekt. Jeg leker med tanken om å gjøre noe på Norge. Hva er Norge?

– Du har vært begge deler: oppdragsforsker eller professor?

– Professor hehehe. Et professorat er et privilegium som knapt finnes blant andre arbeidstakere. Du kan bruke nær halvparten av tiden din til å forske på det DU vil forske på. Hva slags annen

stilling kan man ha som er så fri og med så stor selvbestemmelse?

– Noen faste spørsmål: Hva er den viktigste boka i ditt akademiske liv?

– Nå skal jeg være original: *Roman* 1987 av Dag Solstad. Hovedpersonen Fjord skriver hovedfag i historie, og i 70–80 sider av romanen er vi inne i Fjords hode når han skriver hovedoppgaven. Ekstremt innsiktsfullt, og uhyre inspirerende.

– Hva ville du gjort hvis du var i Ola Borten Moes sko?

– Fint lite. Ikke fordi det ikke er nok å gjøre, men fordi jeg ikke hadde ant hvordan jeg skulle gått fram for å fikse de tingene jeg opplever som problematisk. Jeg hadde vært en skandaløst dårlig statsråd og leder. Jeg kan forske, skrive og snakke for meg, og det er stort sett det.

– Hvor tenker du best?

– I dusjen. Det at min kone kjøpte vannfast skrivepapir og blyant og hengt det opp i dusjen, reddet doktorgraden min. Jeg tror ikke jeg hadde tenkt en kreativ tanke de siste 25 årene, hadde det ikke vært for dusjen. Har jeg med en krøllete lapp fra dusjen, har jeg arbeid for de fire–fem neste ukene.

– Hvordan vil du karakterisere kontoret ditt?

– Generisk. Det er et nybygg fra 2014 og alt ser likt ut, men er heldigvis fra før åpent kontorlandskap ble vanlig.

– Hva hadde du valgt hvis du skulle jobbet med et annet fagfelt?

– Var det ikke Francis Sejersted som pleide å omtale alle andre fag som hjelpedisipliner for historiefaget? Det måtte blitt noe samfunnsvitenskapelig, men det sitter langt inne. Jeg er veldig historiker.

♦ AV LINA CHRISTENSEN

Joda, katekismen kan være artig!

En levende skildring rundt det som en gang var inngangsbilletten til den voksne verden.

I nesten 450 år pugget og slet norske barn med *Luthers lille katekisme*, fra 1537 til 1969. Utgangspunktet var at Luther fant ut at alle kalte seg kristne, men verken folket eller prestene kjente særlig til den kristne lære; et opplæringsprogram måtte derfor til. Katekismen består av fem deler (alle delene, «partene», er gjengitt bak i boka): de ti bud (med en kort forklaring), trosartiklene, bønn (fadervår med forklaring), dåp og nattverd. Målgruppen var barn fra åtte til ti år, og fremstillingsformen er spørsmål og svar, som fra 1739 skulle kunnes utenat. Fra og med 1827 måtte kunnskapen sitte inntil to år etter konfirmasjonen. Katekismen kom i mange, mange opplag og utgaver, og sammen med den hører også *forklaringene*. Vi leser om Pontoppidans, så biskop Bangs versjon (den siste og 38. utgaven kom i 1976). De ble pugget de også, slik som katekismen.

Luther skrev teksten «nærmest i desperasjon», skriver Jon Haarberg. Haarberg er professor i allmenn litteraturvitenskap og har nå skrevet historien om boka, som han, antakelig med rette, men også ut fra en glede over å sette ting ørlite på spissen, karakteriserer som Norges viktigste bok. Med det mener han ikke å si at han deler Luthers oppfatning om at det var frelsen som sto på spill, og at det derfor var nødvendig med et slikt stortilt indoktrineringsprogram som katekismepuggingen innebærer. Nei da, det er fordi «den inntar en særstilling i norsk kultur»; boka har en viktig virkningshistorie, og det er den Haarberg inviterer oss inn i: «Den unnselige lille boken befordret både leseferdighet, nasjonalt fellesskap og bokkultur», skriver han til slutt, etter at vi har vært med på en svært interessant reise gjennom flere hundre år. Det er en bokhistorisk presentasjon vi får.

«Haarberg viser hvordan lærdommen var ulidelig, den var kjedelig og forbundet med skam og pine.»

JON HAARBERG
Historien om Norges viktigste bok. Katekismen
Universitetsforlaget, 2020
312 sider
Veil. pris: kr 449

Hva er så bokhistorie? I epilogen snevrer Haarberg det inn, og lar det være fortellingen om boka som et materielt produkt, der han ser på katekismen som en forløper for boktrykk og skriftkultur. Men bokhistorie kan forstås videre, som fortellingen om hele det litterære kretsløpet til en gitt bok, fra forfatter til leser, via oversetter, forlegger og boktrykker – og alt dette inni en tidsånd, kan vi sikkert også si. Nå er det faktisk dette utvidede perspektivet Haarberg selv arbeider ut fra. Hans bok dreier seg om katekismens bruk og mottakelse i Norge (som er i union med Danmark).

Det kan synes som om bokhistorie alltid må bli mange historier, i hvert fall når det gjelder gamle bøker og utgaver. Historien om hvordan bokkulturen kommer til uttrykk i Norge på 1600-tallet, er knyttet til leseferdigheter, lærdomssentrene og boktryk-

kerkunsten. Hvorfor kom det en boktrykker til Norge rundt 1640? Hvorfor får klokkeren en så sentral rolle? Med Haarberg som veiviser får vi mange interessante fortellinger, som man blir dratt inn i, inntil de plutselig er over, og vi er på vei inn i en ny. Slik blir det antakelig når man bare sitter på noen biter av historien. Er det derfor han i kapittel 5 prøver seg på et overordnet perspektiv, nemlig å se hvilken samfunnsforståelse Luther bygger på, og hvordan forholdet mellom kjønnene skal forstås? I hvert fall er han ikke helt på hjemmebane her. Dette kapitlet, pluss det neste, som handler om andre typer katekismer, viser en forfatter som brer seg utover, som fra et smalt spor gir oss noen smett hit, følger et sidespor dit – og det kan være interessant, for Haarberg er god til å få det til å gli. Men det er ikke før vi nærmer oss vår tid, og når han igjen kommer inn i sitt eget fagfelt, at det blir mer tyngde over kunnskapen.

Konfirmasjonen er en arv fra katekismepullingen, slik også skolen er det. Med opprettelsen av allmueskolen lærte barna å lese (etter hvert også noe skrive og regning), og katekismen fungerte som ABC og lesebok. Allmueskolen kom med et fornyet mål for barnas trosopplæring; da skulle de også forstå teksten. Men gjorde de det?

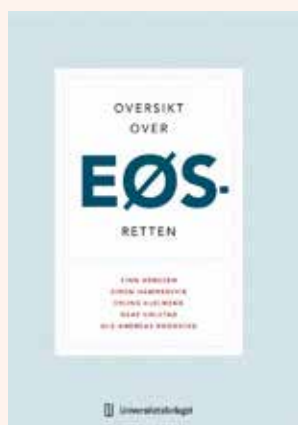
Det gjorde de nok ikke. Haarberg viser hvordan lærdommen var ulidelig, den var kjedelig og forbundet med skam og pine. Med eksempler fra skjønnlitteraturen får vi gløtt inn i dette. Han trekker også inn seg selv som fortolker og vitne. Fra sin tid på realskolen kan han vagt huske en undervisning i katekismen, som var gørrkjedelig og noe å gjøre narr av. Mange av kommentarene denne boka er fylt med, er antakelig blitt fargelagt av denne erfaringen, pluss av konklusjonen som sier at Luther ikke lenger snakker til oss. Det er ikke lenger den samme Gud, sier han, eller den samme religion; og lett og ledig fører Haarberg oss frem dit. Jo mer forfatteren har å gå på, jo mer er han i stand til å formidle historien innenfra, gjennom spenstige kommentarer og analyser. For eksempel slik: «Norsk bokkultur hviler på en grunnmur av katekismer.»

AV AASNE JORDHEIM

Bestill
tilgang på
juridika.no

post
@juridika.no

Bøker fra Juridika

På Juridika finner du Universitetsforlagets
jusstidsskrifter, fagbøker og ajourførte
lovkommentarer samlet på ett sted.

Juridika

 en tjeneste fra Universitetsforlaget

Rasismen godt forklart

En ryddig og god presentasjon av
rasismeforskningen i Norge.

METTE ANDERSSON
Rasisme. En innføring
Fagbokforlaget, 2022
241 sider
Veil. pris: kr 389

«Identitetsarbeid» er et av begrepene vi blir introdusert for i sosiologiprofessor Mette Anderssons nye innføringsbok om rasisme. Begrepet viser til den opplevde siden ved rasisme, hvordan noen mye fortære enn andre blir plassert i bås, som gjerne er negativ, og så utfordringen med å forholde seg til det. Et annet begrep som dukker opp, er «rasialisering», som også viser til noe prosessuelt, nemlig sammenhenger der mennesker blir ekskludert basert på en annerledeshet. Istedenfor at det blir henvisning til noe statisk eller essensielt, får vi gjennom dette uttrykket en forståelse av at fordommer er noe som av ulike grunner blir til (eller blir borte). Rasebegrepet er som kjent noe det ikke lenger finnes hold for, og i rasismeforskningen viser rasisme enten til «forskjell basert på synlige kjennetegn ved kropp», eller det har sitt utspring i kulturforskjeller, og det rette ordet er dermed «kulturrasisme». Skal man da fortsette å bruke ordet «rase», og dermed risikere misforståelser? Det er et av spørsmålene rasismeforskningen diskuterer.

Andersson er innom mye brennhet tematikk i denne boka, som anti-rasisme, avkolonisering, kritisk raseteori og hvithetsstudier. Og det skal vi være glade for, for her får vi en nøktern gjennomgang av hele feltet. Anderssons mål er å vise frem den norske rasismeforskningen, og dermed også å forklare hvorvidt eller hvordan begrepene og

teoriene hentet fra amerikanske og britiske forhold, kan passe inn i det norske. Hun gjør feltet tydelig, og selv om dette er en bok som retter seg mot studenter, blant annet ved at den i siste kapittel kommer med forslag til hvordan en bachelor- eller masteroppgave om rasisme kan utformes, er den såpass klar og god at den burde nå ut til mange flere.

Forfatteren gjør et poeng av at rasisme kan forstås på flere måter, og at det ikke finnes noen enkel definisjon (men det er alltid motsetninger i sving, mellom inn- og ut-grupper, minoritet og majoritet). Hele boka er faktisk et forsøk på å sirkle inn en forståelse av hva rasisme er, ved at leseren blir introdusert for begreper, litt historisk bakgrunn og presentasjon av teori. Andersson har drevet med rasismeforskning siden 1990-årene, og du merker at hun har oversikt og har hatt tid til å kna sine kunnskaper og erfaringer godt. Kanskje for godt noen steder?

«Vi får isteden alt forklart;
og leseren trenger
kun å gape opp.»

I hvert fall blir vi ikke ordentlig invitert inn i teorikapitlet; vi får hovedtrekkene, men gis ikke muligheten til å ta del i argumentasjonen teoriene hviler på. Vi får isteden alt forklart; og leseren trenger kun å gape opp. For sånn er det med innføringsbøker? Det kan bli slik når man ikke samtidig blir presentert for originaltekst, og det gjør at alt som har med prosess å gjøre, det levende, forsvinner – og det er litt dumt. For boka er ellers forbilledlig. Den er pedagogisk og lettest og har en gjennomgående god tone. Her er den saklig, uten synlige retoriske grep. Vi blir likevel utfordret, men på en veldig rolig måte. Jeg tror det er fordi forfatteren skriver refererende: «Vi vet fra forskning at det kan være vanskelig å snakke om rasisme.» Ja, alt er gjort for at det skal være lett å forstå, og ikke minst, vanskelig å misforstå. Men en spøkefugl trenger bare å kaste et blikk på tittelen, inklusiv undertittelen. For innføring i rasisme?

AV AASNE JORDHEIM

Mer presist om mat enn om reiser

Wenche Frølichs bok om matvarer og
veien de har tatt hit, er hyggelig lening,
men med en liten ettersmak av støv.

WENCHE FRØLICH
Reisene som endret våre matvaner
Fagbokforlaget, 2022
253 sider
Veil. pris: kr 399

Reisene som endret våre matvaner vil Wenche Frølich, matkjemiker og professor i mat- og ernæringsvitenskap, vise fram sin interesse for matvarens kulturhistoriske reise frem til Norge. Boken er delt inn i seks deler med en tre-fire kapitler om enkeltmatvarer i hver del. Basismatvarer (potet, mais, bokhvete, ris), farge og variasjon (tomat, løk, rabarbra), sødme og smak (eple, appelsin, sitron, ananas) og så videre. (Hva løken gjør sammen med tomat og rabarbra, er jo et spørsmål, kanskje den ikke passet noe annet sted?) Hvert kapittel beveger seg fra det kulturhistoriske via bruk av matvaren til allergier og det kjemiske og eventuelle helseeffekter. Til slutt kommer et par oppskrifter. Boken er illustrert med hyggelige blyanttegninger, som riktignok er generiske illustrasjoner fra et billedbyrå.

Det er et veldig bredt og veldig langt lerret som skal blekes i denne boka. Frølichs fagkunnskap ligger som sagt i det matkjemiske, og resten av boka er basert på interesse. Ikke at det er noe galt i det. Men det betyr at det er lite kulturhistorisk metode å spore her. «Boken er krydret med anekdoter og fargerike historier», skriver forlaget på baksiden. Og det er nettopp det den er.

Presisjonsnivået blir dermed til tider lavt. Plasserte man virkelig «en hvitløk i kvinnens livmor om natten» i det gamle Egypt for å finne ut om hun var gravid? Eller er dette en feiloversettelse? Nettopp på grunn av spørsmål som dette er det frustrerende at Frølich ikke oppgir noen kilder. En gjennomgående formulering i de kulturhistoriske delene

Standardverk om samisk historie

En lettlest bok som gir innblikk i den historiske forståelsen av samene, og som lykkes i å gi en samlet fremstilling av den nyeste forskningen.

LARS IVAR HANSEN og BJØRNAR OLSEN

Samenes historie fram til 1750

Cappelen Damm Akademisk, 2022

389 sider

Veil. pris: kr 599

av teksten er «Man mener at ...». Når jeg lurar på hvem som mener, og basert på hva, ender jeg opp med å google i stedet for å lese. Disse delene av boka minner dermed mest om NRKs Mytekalenderen i bokform.

Dette blir ikke hjulpet av et til tider litt gammelmødig språk. Frølich skriver om indianere og eventyrere heller enn amerikanske urinnvånere og tidlige kolonialister. (Nå skal det sies at de siste også omtales som conquistadorer og «ranere», men det siste står i anførselstegn.) Det er ikke meningen å leke språkpoliti i en anmeldelse – det fører sjelden noe godt med seg – men dette språket er et symptom på et større bilde. Også oppskriftene som avslutter hvert kapittel, ser ut som de kommer fra en annen tid. Hvorfor presisere «hermetisk ananas» og «torsk (fryst)» i en oppskrift på nasi goreng? Boka skal handle om matreisene som endret «våre matvaner». Og vi-et her er en gruppe som ikke lenger er like selvsagt. Delvis er matvanene i Norge endret nettopp som følge av at vi-et er endret. Det er det noen, men få, spor av i Frølichs bok.

Det er dermed også symptomatisk at den utstillingen Frølich nevner som det som virkelig vekket hennes interesse og førte til denne boka, er en utstilling fra 1991. Det amerikanske nasjonalmuseet Smithsonians «Seeds of Change» var laget til feiringen av 500 år med europeere i Sør- og Nord-Amerika. Det er nok trolig at Smithsonian ville ha laget en helt annen utstilling i dag.

«Når jeg lurar på hvem som mener, og basert på hva, ender jeg opp med å google i stedet for å lese.»

Da er de delene som omhandler selve matvarene, langt mer interessante, og her skinner Frølichs faglige stemme igjennom, og hun viser masse fagkunnskap om mat. Og vi går også fra formuleringer som «man mener at» til det langt mer presise «flere vitenskapelige studier kan tyde på». Alt i alt kjemper disse to presisjonsnivåene mot hverandre på boksiden. Dette er dermed en til tider opplysende og til tider frustrerende leseropplevelse.

Jeg anmeldte jeg andre bind av verket *Samenes historie*, en svært inngående bok som formidlet samenes flertallshistorie som utvekslingsmøter mellom ulike økonomiske, kulturelle og politiske krefter. Nå kommer en opprustning av bind I – som opprinnelig ble gitt ut i 2004. Kraftig oppussing av billedmaterialet og den grafiske utformingen samt nytt kildetilfang rettferdiggjør utgivelsen. Bind II tok for seg historien fra og med utskillelsen av *samen* som en egen rase på 1700-tallet. Bind I forteller om veien dit. Mens bind II hadde elleve forfattere, er dette bindet signert av kun to forfattere, Lars Ivar Hansen og Bjørnar Olsen, henholdsvis emeritus i historie og professor i arkeologi ved UiT.

I en opplysende historisk-teoretisk innledning redegjøres det for de skiftende syn på samene og deres opprinnelse og deres «etniske identitet». Vi tas fra tidlige, romantisierende beskrivelser av noble villmenn til mer negative omtaler av samene som «de andre» i det 19. århundret, til fraværet av interesse for samisk fortid i første halvdel av det 20. og de bærende antropologisk-historiske teoriene som oppstod i 1970-årene. Avgjørende er også «eksplosjonen» av forskningslitteratur som kom etter «at den arkeologiske og historiske 'tausheten' om samene for alvor ble brutt etter 1980». Boken legger seg i selen for å treffe et allment publikum, og er slik jeg kan bedømme den, også et vellykket forsøk på å gi en samlet fremstilling av den nyeste forskningen på feltet.

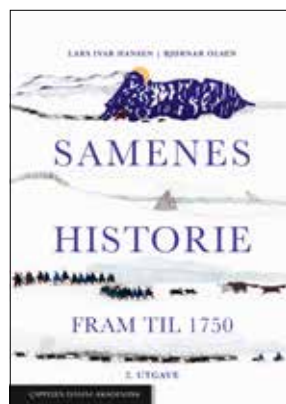
I den første delen av boken presenteres to samtidige perspektiver på den samiske

identiteten. *Agens* – at ulike «samiske» folkegrupper aktivt valgte sin identitet for å differensiere seg fra andre folk de handlet og samhandlet med, og *doxa* – at identiteten oppsto som en praktisk konsekvens av det vi kanskje løselig kan kalle en kombinasjon av materielle vilkår og kulturhandlinger: Historien som fortelles, strekker seg fra ca. 4000 år bakover – der spesielt det siste tusenåret før vår tid er formativt for dannelsen av størrelsen «det samiske». Det var da «at fangstsamfunnene i det indre, nordre og østlige Fennoskandia ble involvert i mer omfattende eksterne transaksjoner og erfarer kontakt med grupper med en helt annen livsform».

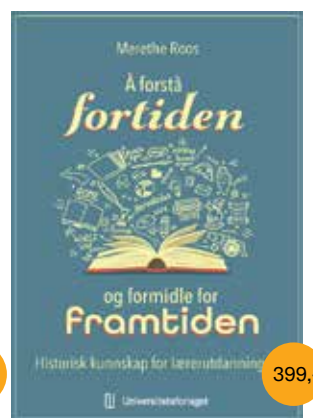
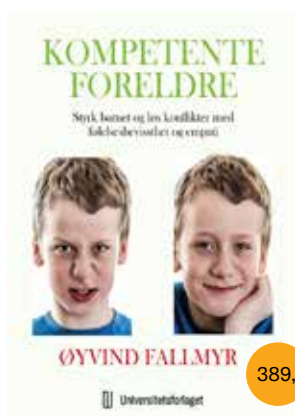
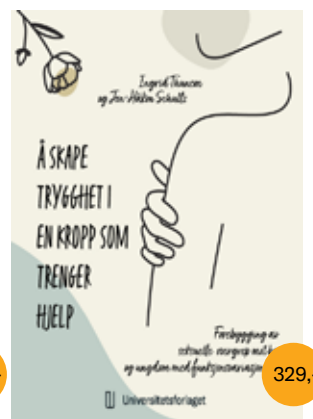
«I et lettlest språk syr forfatterne ulike teorier sammen med arkeologiske funn, språklige spekulasjoner, andre kulturkretser og økonomiske mønstre.»

I et lettlest språk syr forfatterne ulike teorier sammen med arkeologiske funn, språklige spekulasjoner, andre kulturkretser og økonomiske mønstre. Et eksempel fra det første årtusenet: Kystsamfunnene i nord ble nøyere knyttet til sør, og fangst ble supplert med åkerbruk. «Den ernæringsmessige betydningen av dette jordbruket må ikke ha vært avgjørende, og introduksjonen var kanskje like mye kulturelt og sosialt som økonomisk motivert. Korn kan for eksempel ha blitt dyrket for å kunne brygge øl til bruk i rituelle og sosiale sammenhenger.» Etter en periode med «konsolidering» av det samiske går vi så inn i noen hundre år med «kolonisering», før samene fratas enhver mulighet for autonom identitet og splittes opp i kunstige geografiske områder gjennom påtvunget «integrasjon» i de omliggende, overgripende og overlappende statslignende enhetene. Noen ord om kristenmisjonering er det også plass til i bokens avslutning.

Ikke alt i boken er lystelig lesing – til det skildres for mange grove overgrep. Men den er inviterende og opplysende – og plasserer samenes forhistorie midt i min egen.

Bøker fra Universitetsforlaget

Kjøp bøkene på
universitetsforlaget.no

 Universitetsforlaget

Mas på museene

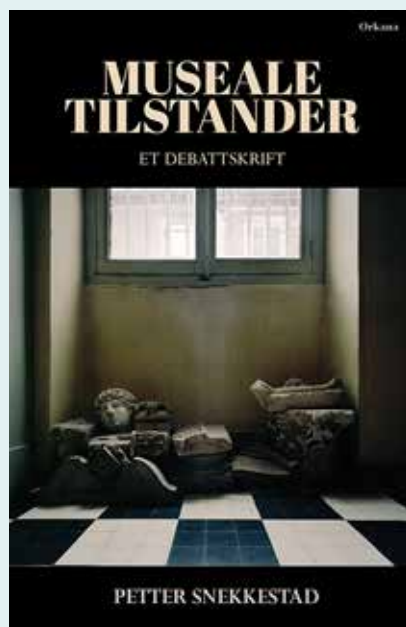
Museene burde være faglige folkeopplysere. Dette utfordres av dagens mangfoldspolitik, mener forfatteren. Men hva om vi tenker litt nytt om mangfold?

Jeg tror faktisk at noe er i ferd med å endre seg. Kanskje var det pandemiens stillhet som gjorde noe med oss, eller så er det en mer generell kulturell trøtthet. Jeg tror i alle fall at mange av oss i ABM-sektoren (arkiv, bibliotek og museum) begynner å bli lei av denne evige oppfordringen: Kjør debatt!

I så måte burde jeg jo bare ha lukket Petter Snekkestads bok om dagens museale tilstander igjen og grunnet på det han skriver, i mitt hjerte. Men han vil altså ha debatt om alle disse debattene som ventes å finne sted i museene, og ja, jeg har noen innspill! For Snekkestad har forfattet en pamflett som ikke kan annet enn å engasjere, enten man er enig med ham eller ikke. Og det finurlige er at han – kanskje uten helt å skjønne hvor bra den er – har en observasjon som i seg selv er vel verdt hele boka. Museumstenkningen er nemlig brått full av verb, påpeker han, og spørsmålet er: Hvor kommer de fra? Mer om dem snart.

Snekkestad er arkeolog og direktør ved Varanger museum, og han er lei av å bli pådyttet et sosialt mandat, der museene skal ha en aktiv samfunnsrolle. Det mases fra politisk hold om mangfold, inkludering og demokrati, og resultatet er blant annet, ifølge forfatteren, at minoriteter essensialiseres. Man blir en representant for noe, snarere enn en selvstendig borger blant andre likestilte borgere. Samtidig nedprioriteres det Snekkestad kaller leksikal kunnskap, til fordel for «omkringkunnskap», der stadig færre av de ansatte har kompetanse på å forske på selve samlingen, men i stedet er opptatt av hvordan samlingen skal formidles i tråd med politiske føringer og ambisjoner. Sist, men ikke minst, mener han at det blir for mye forskning om museene i stedet for i museene, etter hvert som fagdisiplinen museologi brer om seg. Resultatet av det hele er at museene trues som faglig selvstikre folkeopplysere.

Snekkestad maler med bred pensel, og fargen er svart.

PETTER SNEKKESTAD
Museale tilstander – en konservativ kritikk av norsk museumstenkning
 Orkana, 2022
 152 sider
 Veil. pris: kr 299

Så hvor skal en kritiker begynne? Kanskje med å si at det er friskt, dette her! Ja, Snekkestad maler med bred pensel, og fargen er svart. Stortingsmeldinger og NOU-er tolkes stort sett i verste mening, og alle fagre ord om museenes nye rolle framstår som klamt velmenende, men akk så lite faglig funderte i Snekkestads ører. Jeg lar meg nok imidlertid ikke overbevise av forsvaret hans for opplysningstidens universalisme. Til det blir eksemplene på det han mener er mangfoldstenkning gone wrong, for anekdotiske, og mine egne erfaringer som del av en minoritet for vanskelige å legge bort mens jeg leser.

Men samtidig er det vel ikke tvil om at prinsippet om armlengdes avstand og respekt for kunst- og kulturinstitusjonenes autonomi utfordres i vår tid. Grunnfinansieringen skrumpet, og institusjonene må

i stedet bruke tid på å søke prosjektmidler som gjerne er betinget av i beste fall fromme ønsker, i verste fall klare retningslinjer for hva man skal befatte seg med faglig og organisatorisk. Samtidig sliter de humanistiske fagene generelt med både sviktende rekruttering og manglende anseelse. Akkurat dette er ikke noe Snekkestad bruker tid på å diskutere, noe han med fordel kunne ha gjort, for slik å sette museenes utfordringer inn i en større sammenheng.

Men så er det noen setninger som får meg til både å le høyt og nikke gjenkjennende, særlig disse: «Den kritiske kulturarvforskningen er alltid på vei mot et godt sted – en bevegelse towards noe flott. Et iøynefallende trekk ved litteraturen er titlenes rekke av frodige verb; Negotiating, Re-thinking, Re-considering, Re-staging, Decolonizing, Disturbing, Deconstructing, Destabilizing. Monumentalizing har vært populær de siste årene.» Og ja, alt skal være i bevegelse, hele tiden. Men jeg tror ikke det er den rådende mangfoldspolitikken som har satt i gang alle disse forflytningene. Det dreier seg vel mer om de livsanskuelser og personlighetstyper som har blitt dyrket fram siden industrialismen skjøt fart og kapitalismen fikk fotfeste, der man aldri skal være fornøyd med det man er og har. Endring blir et mål i seg selv.

Så om jeg skulle møtt deg i en debatt, Snekkestad, (eller la oss helst kalle det en dempet og gjensidig lyttende *samtale*) ville jeg ha spurt: Kunne vi kanskje blitt enige om en mangfoldspolitik som favner videre enn den du mener å ha fått nok av akkurat nå? Hva tror du om en tenkning som sier ja takk, begge deler, i stedet for one size fits all? Jeg ser for meg et museum som tar høyde både for dem som er mest opptatt av de store mønstrene og strukturene, og dem som interesserer seg for det som bryter med mønstrene. Dette museet er et sted der det er rom for både dem som trenger at noe er i bevegelse, og dem som er opptatt av det som ligger fast; dem som trenger å bli sett, og dem som vil få være i fred, og det enten de er ansatte eller publikum. Kunne det ha vært noe?

AV SIRI LINDSTAD

Museum: Fram for konstruktiv uenighet!

Skal museene være nyskapende, må de dyrke uenighetsfellesskapet, mener Line Engen.

I den nasjonale Mangfoldsnettverket (Nettverket for minoriteter og kulturelt mangfold) jobber vi på tvers av museene med ulike problemstillinger knyttet til mangfold. I vårt seneste undersøkelses- og refleksjonsprosjekt har vi tatt utgangspunkt i sosiolog Lars Laird Iversens begrep *uenighetsfellesskap* som han lanserte i boken *Uenighetsfellesskap. Blikk på demokratisk samhandling* i 2014.

En øyeåpner

Laird Iversens uenighetsfellesskapsidé er ment som et alternativ til, men også en kritikk av, det mye brukte og misbrukte «verdifelleskapet». Gjennom å forstå demokratisk samhandlende grupper som uenighetsfellesskap, vil vi ifølge Laird Iversen bedre kunne rigge for kreativitet, nyskaping og endring, der deltakerne får lojalitet til avgjørelsene i kraft av å ha vært aktivt deltakende. I sin argumentasjon støtter han seg til ulike tenkere og fagdisipliner fra hjerneforskning til pedagogikk. For meg ble boken en øyeåpner og en viktig referanse i et pågående forsknings- og refleksjonsarbeid ved Nasjonalmuseet, hvor jeg undersøkte den tverrfaglige kreative prosessen mot to utstillingsprosjekter der vi testet ut helt nye formidlingsgrep.

Den avgjørende idefasen

I mine undersøkelser av de to utstillingsprosjektene var bruken av *Verktøykassen* – en metode for strukturert tverrfaglig prosjektarbeid – helt essensiell: Jeg vil gå så langt som å si at de nyskapende formidlingsgrepene ikke hadde vært mulig uten prosjektmetoden. Og i møte med Laird Iversens bok forstod jeg bedre hvorfor. Skal vi rigge for nyskaping i en gruppe, er en *idefase* som er avgrenset i tid og åpen i form avgjørende. Og først når denne fasen er over, kan vi sammen velge den beste ideen og lande et konsept. Det er nemlig vesentlig for resultatet at gruppen genererer mange ideer å velge imellom. Idefasen fungerer da som en slags ventil – alle kommer til uttrykk, alle er med og får dermed eierskap til prosjektet. Også i Nasjonalmuseets prosjekthåndbok, en veiledning for prosjektarbeid, understrekes viktigheten av at alle er med fra start. Dette er imidlertid ikke alltid tilfellet, derfor er det så viktig å i tillegg anvende en prosjektmetode som et verktøy for tverrfaglighet.

«Hvilken kvalitet og hvilken faglighet er det snakk om?»

KRONIKK & DEBATT

Send debattinnlegg og kronikkforslag til kjetil.brottveit@forskerforum.no.

Maks lengde på kronikk: 9000 tegn med mellomrom. Honorar for trykte kronikker: kr 2000. Maks lengde på debattinnlegg: 7000 tegn med mellomrom, men kortere innlegg har større sjanse for å bli trykket. Debattinnlegg honoreres ikke.

AV **LINE ENGEN**, formidlingskurator og forsker ved Nasjonalmuseet

Sak, ikke person

Idefasen må være et trygt rom hvor alle kan komme med sine ideer uavhengig av hvem de er, hvilken rolle de har, eller hvordan de velger å presentere ideen, eller det jeg ofte refererer til som *kunnskapsuttrykk*. I kunstmuseet kan kunnskapsuttrykket både være fysisk, praktisk eller verbalt – og emosjonelt. For som Laird Iversen understreker, er følelser en iboende bestanddel i våre relasjonelle ferdigheter. Vi skal vurdere sak og ikke person! Og det er ikke, som Laird Iversen påpeker, nødvendigvis den mest intelligente, selv ville jeg kanskje sagt den beste retorikeren, som kommer med den beste ideen – den blir bare bedre begrunnet.

En prosjektmetode vil hjelpe oss til å holde oss til sak, være handlingsrettet og ikke rote oss bort i retorikk. Og for å sikre at et slikt uenighetsfellesskap får utspille seg og at vi følger vår valgte prosjektmetode, må en person med en mer nøytral rolle administrere prosessen – som i kunstmuseet da vil være prosjektlederen. Med en slik tydelig ramme og metodisk tilnærming vil vi kunne bidra til å fjerne den tette og kreativitetshemmende koblingen mellom ideproduksjon, idevurdering og selvpresentasjon. Dette er et nøkkelmoment for Laird Iversen.

Språkets makt

I min forskningsartikkel om kunnskapsgenererende arbeid i kunstmuseet hvor jeg blant andre støtter meg på Laird Iversen, lanserer jeg en modell for tverrfaglig innholdsproduksjon. Her trekker jeg frem viktigheten av å

anvende en metode for kreativt prosjektarbeid (ala *Verktøykassa*), men også at vi rammer inn den tverrfaglige prosessen og publikumsresponsen som forskning for å sikre deling av ny kunnskap innad og utad og dermed bedring av praksis i tillegg til en høyere grad av transparens. For vi kan ikke bare rigge for uenighetsfellesskap i prosjektarbeidet. Hvis vi ikke klarer å enes om et felles fagspråk og hva vi som museum vil være på et mer overordnet nivå utenfor prosjektarbeidet, kan fort den enkelte prosjektgruppen bli et sted hvor under- eller overliggende konflikter spilles ut.

Hva er kvalitet?

Reell uenighet avhenger av at vi har en minimumsforståelse av hva vi sier til hverandre, sier Laird Iversen – at ikke vi fyller sentrale begreper med helt ulik mening. Gjør vi det, bevisst eller ubevisst, er det snakk om skinnuenighet eller hersketeknikker. Prosjekthåndboka ved Nasjonalmuseet legger også vekt på dette: «Å se den samme virkeligheten gjennom felles begreper er en forutsetning for dette samarbeidet.» La oss for eksempel ta et ord som «kvalitet». Jeg pleier når jeg skriver eller snakker om kvalitetsbegrepet i museet, å vise til professor i museologi Brita Brennas nå seks år gamle artikkel om deltakelse og kvalitet i museet som jeg synes godt belyser diskrepansen mellom fagdiskursen på innsiden og utsiden av museet: «Museumskvalitet» er ikke lenger bare identisk med «en gjenstand eller et verk av høy estetisk verdi eller kulturhistorisk betydning», sier hun, vel så viktig er hvorvidt museene er «steder for dialog og sosial inkludering».

I en tverrfaglig idemyldring mot en utstilling er det imidlertid ikke uvanlig med tilbakemeldinger som «dette er rett og slett ikke god nok kvalitet» eller «vi må ikke gå på akkord med det faglige». Men hvilken kvalitet og hvilken faglighet er det snakk om? Vi jobber i en tverrfaglig prosess med ulike fagdisipliner involvert. Hvis vi snakker om noe som skal presenteres for et publikum eller en målgruppe, og vi ønsker å legge til rette for meningsskaping, kan fag som pedagogikk for eksempel kunne være én relevant målestokk. Eller hva med de siste tiårenes deltakelsesdiskurs representert ved Brenna eller internasjonale forskere som Nina Simon eller Claire Bishop?

Innenfor det store tverrfaglige og komplekse kunnskapsfeltet som favner om meningsskapende prosesser med utgangspunkt i kunsten eller museets samling, finnes det en rekke kvalitetsstandarder og fagligheter. Men min erfaring er at det fremdeles er den objekt- eller samlingsbaserte

Gjesterkribentene skriver sant og subjektivt om forskning. De faste gjestene er **John Peter Collett**, Helga Eggebø, Oddveig Storstad og Lorenz Khazaleh.

kunnskapen som av en eller annen grunn anses som den egentlige målestokken for kvalitet og faglighet i (kunst)museet. Noe som igjen er knyttet sammen med kritikerens respons på museets utstillinger. For hvilke kvalitetsstandarder har de? Hva legger de i faglighet og kvalitet i (kunst)museet? Og hvordan passer disse standardene med det et breddepublikum opplever som meningsskapende?

Hva betyr kunstfaglig?

Et begrep som har fanget min interesse nå i det siste, men som har vært i omløp lenge, er «kunstfaglig». Kunstfaglig kompetanse, eller kunstfaglig kvalitet, eller kunstfaglig formidling (i stedet for kunstformidling). Hva betyr dette egentlig? Kunstfaglig er ikke et ord i ordboka, med et ord vi har laget oss i kunstfeltet, som er helt ok – alle fagdisipliner har egne fagspesifikke ord, *hvis* vi som skal anvende dem, legger det samme i det. Men gjør vi det? Kunstfaglig kommer av kunstfag skulle jeg tro, eller er vel i alle fall knyttet til det på en eller annen måte, og kunstfag brukes først og fremst om utøvende kunst i skole og høyere utdanning. Hvis man med kunstfaglig mener ulike kunnskaper om kunsten både praktisk, teoretisk og hvordan formidle den, er det en rekke disipliner i kunstmuseet som må på banen for å dekke denne kompetansen. Dette viser viktigheten av det tverrfaglige. Spørsmålet er bare: Er dette et bra eller dekkende eller persist begrep, eller kan det føre til misforståelser i våre tverrfaglige samtaler, eller for å si det med Laird Iversen: skinnuenighet?

Og hva er en kurator?

Så er det er jo dette kurator-begrepet da. Jeg er selv kurator, min fulle tittel er «kurator formidling» men jeg bruker ofte «formidlingskurator», da det høres bedre ut og muligens er mer forståelig for dem utenfor museet. Jeg har også hatt rollen som samlingskurator (den gangen det het utstillingskurator) ved museet jeg nå jobber, og ved andre museer tidligere. Skal jeg være helt ærlig, opplever jeg kurator-tittelen som både litt svulstig og upresis. Og kan det være at den er utdatert i dagens kunstmuseum? Når den står alene, tenker man gjerne samlings- eller utstillingskurator, men i mitt og mange større museer er det en samlebetegnelse for både samlingskuratorer og formidlingskuratorer. Hvor slutter samlingen og begynner formidlingen når vi sammen skal utvikle eller *kuratere* et kunstutstillingskonsept, gjerne i samarbeid med en kunstner eller andre fagfolk i tillegg til publikumsinvolvering? Eller sagt på en annen måte: Er ikke den kuratorielle prosessen (hvis det betyr å lage utstilling) tverrfaglig?

Det er et paradoks at aldri har vi, de ulike museumsdisiplinene – i alle fall slik jeg opplever det i de større kunstmuseene – vært mer spisset. Og aldri har samarbeid vært viktigere for det vi skal gjøre som museum. Skal vi få dette til, tror jeg Laird Iversens metode kan være en vei å gå: i det tverrfaglige kreative prosjektarbeidet, men også gjennom at vi nytenker og fyller vesentlige begreper med adekvat innhold slik at vi kan samtale om og være reelt uenige i hva et (kunst)museum skal være i dag.

Den utopiske idealby for forskning

Universitetet i Oslo og samarbeidspartnere har lansert den storstilte planen for Oslo Science City. Utbygging og salg av verdifulle tomter – mest til kostbare boliger, ser det ut til – skal skaffe midler til å bygge en hel bydel, fra Majorstuen over Blindern til Gaustad, viet til forskning, undervisning og innovasjon. Under forutsetning av at eiendomsprisene fortsatt stiger, rett nok.

Det er ikke første gang Universitetet i Oslo prøver seg på noe lignende. Da tomteprisene skjøt i været i 1850-årene, begynte man å selge boligtomter på Tøyen, som var universitetets eiendom, med håp om god fortjeneste. Inntektene skulle gå til det beste av alle formål: lønnstilskudd til professorene. Det gikk sånn passe. Noe ble solgt, men i 1857 ramlet eiendomsmarkedet sammen og prosjektet ble skrinlagt.

Førti år senere kom planene for et kjempemessig universitetskompleks på Tøyen – en hel bydel viet til forskning, undervisning og innovasjon. I midten museene, utenfor dem laboratorier, undervisningsbygg og studentboliger, og ytterst laboratorier for industriforskning. Det hele visjonært uttenkt av rektor W.C. Brøgger. Men bare museene ble bygget. Da det kom til nytt Fysisk institutt, sa fysikerne nei til å flytte til «arbeiderstrøk på østkanten». Blindern på beste vestkant ble lansert som et alternativ, og i 1920 vedtok Stortinget å bygge nytt universitet der.

Blindernprosjektet fra 1923 er en av de mest ambisiøse byplanene som er lansert i Norge – en hel bydel viet til forskning, undervisning og innovasjon. Men finansieringen ble vanskelig i kriseårene. De første husene på Blindern fra 1933–36 ble bygget for penger fra brennevinssalg og pengespill (ja, faktisk! – historien er lang, så jeg kommer tilbake til den i en senere spalte). Så ble det lang pause. Det skulle gå

70 år før planene ble fullført. I mellomtiden var en annen storstilt visjon blitt lagt til side. Hadde denne vært realisert, ville både Institutt for atomenergi (nåværende Institutt for energiteknikk) og Forsvarets Forskningsinstitutt inngått i en bydel for forskning, undervisning og innovasjon rundt Blindern, med en atomreaktor i midten.

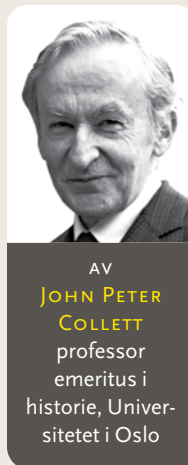
Hva skulle man gjøre med tøyeneiendommen? Boligbygging tok seg opp etter 1945, og universitetet begynte å stykke ut tomter. Inntektene gikk til Tøyenfondet, som skulle finansiere professorenes forskningsterminaler. En ny bydel reiste seg fra Tøyen oppover mot Carl Berners plass. Men det ble ingen lønnsom forretning for universitetet. Boligkjøperne ble så smått rike, mens Tøyenfondet hvert år ble redusert av inflasjon, lav rente og uforanderlige festeavgifter.

Den danske arkitekten bak planen for Oslo Science City sier at han ble imponert av oppdragsgivernes ambisjonsnivå. En annen dansk arkitekts ambisjoner var i sin tid avgjørende for at universitetet ble eier av Tøyen. Sommeren

1812 sendte kongen arkitekten C.F. Hansen til Christiania for å se etter egnet tomt til det nye universitetet. Hansen la sin elsk på Tøyen. Lokalmyndighetene advarte om at dette ville bli dyrt, men Hansen var grepet av visjonen om å kunne bygge en hel ny bydel – viet til forskning, undervisning og innovasjon, med studentboliger og små gårdsbruk for professorene i tillegg. Kongen likte planen, og Tøyen ble innkjøpt.

De grandiose vyene endte med et mageplask. Dette «gigantisk-idealske» prosjektet lå langt utenfor hva som lot seg realisere, skrev professor L.S. Platou, universitetets «oekonomus», i 1815. For å få dette til, trengtes det så vel «Britisk Guld som britiske Arbeidere».

Det blir spennende å se hvordan det går denne gangen.

«Inntektene skulle gå til det beste av alle formål: lønnstilskudd til professorene.»

«En rotte mates med vitaminpreparater for å bli stor og sterk.»

Dette fotografiet frå 1953 er å finne hjå Digitalt museum, og overskrifta er henta frå arkivteksten der. Biletet er teke hjå Apothekernes Laboratorium for specialpræparater (A.L.) på Skøyen i Oslo.

A.L. vart grunnlagt i 1903 som eit aksjeselskap. Ifølgje Store norske leksikon stod fleire leiande apotekarar i Oslo bak. I 1920 flytta verksemda frå Oslo sentrum til Skøyen der dei etablerte seg med produksjon. A.L. vart morselskapet til ei rekkje verksemder i inn- og utlandet, mellom anna det kjende, globale farmasiselskapet Alpharma.

A.L. laga mellom anna antibiotika som penicillin – og vitapan-perler som inneheldt A- og D-vitamin frå torskelever. Same kjelde fortel at A.L. gjennomførte omfattande forskingsprogram for å prøve ut preparat for husdyrnæringa, som bacitracin – ei tilsetjing til husdyrfôr som skulle fremme vekst og spare fôr. Ei slik tilsetjing av antibiotika i dyrefôr vart forbode i Noreg og EU i 2001.

På biletet kan vi sjå preparatet Tonipan. Ifølgje ein annan arkivtekst hjå Digitalt museum inneheldt dette middelet vitamin av B-gruppa og spormineralet mangan. Ikkje rart at rotta kunne verte stor og sterk.

Foto: ukjend / Arbeiderbladet / Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek

Det dype akademiske sukket

AV **TONY BURNER**,
professor ved Universitetet i Sørøst-Norge
og professor II ved UiS

Jeg savner tida da undervisning var undervisning
Og forskning var forskning
Da jeg ikke fikk opp titalls programmer ved innlogging
Programmer som liksom skal forenkle og avbyråkratisere
Men som forvikler og byråkratiserer

Jeg savner tida da Inspira, Leganto, TimeEdit, Unit, Visma,
Wiseflow, Workplan ikke fantes
Da den såkalte ABE-reformen ikke fantes
Da undervisere var undervisere og forskere var forskere
Da administrativ støtte var administrativ støtte, ikke delegering

Jeg savner tida da administrasjon ikke tok vekk tid
og oppmerksomhet
... fra det jeg er ansatt til å gjøre
Undervise, forske, formidle

Jeg savner tida da institusjonene og enhetene var oversiktlige
Da alle visste hva alle gjorde
Da det var korte avstander, fysisk og psykologisk
Da programmene og verktøyene opplevdes som nyttige
Da vitenskapelig ansatte ikke måtte ta over
administrasjonens oppgaver

En fiks idé om flate kutt har ridd oss som en mare de siste årene
Administrasjonen har ingen skyld; de er blitt et gissel
Vitenskapelig ansatte har ikke noe valg, for noen må gjøre jobben

Men når er nok nok?
Når bikker vi over til det irrasjonelle?

Når kan vi få enhetlige systemer og programmer
På tvers av institusjonene?

Når får vi nok teknisk-administrativt ansatte?
Når slutter vi med meningsløse kutt?

I verdens rikeste land
Med «tillitsreform» på alles lepper

Når skal vitenskapelig ansatte igjen bruke tid og tanke
på det de er best til?

Ord eller handling, Arbeiderpartiet?

Lise Selnes (Ap) bruker store ord om forskningens betydning for å løse de viktigste samfunnsoppgavene, skriver Guro Elisabeth Lind. Hun spør: Følger det penger med ordene?

AV **GURO ELISABETH LIND**,
leder av Forskerforbundet

FORSKNINGSPOLITIKK: Hva mener Stortingets største parti om den alvorlige situasjonen for norsk forskningsfinansiering? Det er vi mange som har lurt på, og derfor leste jeg med stor interesse debattinnlegget til Lise Selnes, talsperson for høyere utdanning og forskning i Arbeiderpartiet, på Forskerforum.no 27. juni.

Og Selnes sparer ikke på kruttet. «Ambisjonene i Hurdalsplattformen på forskning og kompetanse må innfris.» «Vi må finne løsninger for å opprettholde og hente tilbake enda mer gjennom EUs forskningsprogrammer.» «Skal vi virkelig lykkes med grønt industriløft må vi fortsette med full gass på norsk forskning.» Og: «vi har ingen tid å miste.»

Betydelige kutt

Vi står nå i en situasjon der det ifølge Forskningsrådets styre er reell fare for kutt i allerede pågående prosjekter, avlysning av FRIPRO i ytterligere to år, og reduksjon i alle utlysninger med bidrag fra negative poster med i størrelsesorden 20 prosent i både 2023 og 2024.

Det vil innebære betydelige kutt i høyt prioriterte forskningsprogrammer regjeringen er helt avhengig av for å nå sine forskningspolitiske – og politiske – ambisjoner.

Det er viktig å understreke at verken forskningsmiljøene eller forskerne selv har et ansvar for den vanskelige situasjonen som har oppstått. Det er likevel de som vil merke konsekvensene på kroppen. Ikke minst unge forskere, som er helt avhengige av ekstern finansiering for å fortsette sin forskerkarriere. Det er en reell fare for at Norge nå mister forskertalenter samfunnet vårt sårt trenger.

Penger på bordet

I en slik situasjon er det siste vi trenger, festtaler om hvor fantastisk det er med forskning. Det vi trenger nå, er pragmatiske politikere som anerkjenner konsekvensene de potensielle kuttene vil ha for norsk forskning, og som er villige til å finne løsninger som gjør at forskningen ikke blir skadelidende. Det innebærer også å faktisk ville prioritere forskning foran andre viktige samfunnsformål.

Det har ikke vært tilfelle de siste statsbudsjettene, da forskningen har vært budsjettaper.

Hvis Selnes mener alvor med at vi ikke har *noen tid* å miste, at vi må sikre *full gass* for norsk forskning, og må hente hjem *mer penger* fra EUs forskningsprogrammer – vel, da må stortingsflertallet legge penger på bordet i høst.

Kan du love det, Selnes?

«Det er en reell fare for at Norge nå mister forskertalenter samfunnet vårt sårt trenger.»

Se svar fra Lise Selnes neste side. Red.

Vi må rydde opp i forskningsfinansieringen

Det er tvingende nødvendig at regjeringspartiene nå viser at de er ansvarlige styringspartier, skriver Lise Selnes, Aps talsperson for høyere utdanning og forskning.

FORSKNINGSPOLITIKK: Leder i Forskerforbundet, Guro Elisabeth Lind, retter en streng pekefinger mot Arbeiderpartiet i sitt innlegg på Forskerforum.no (gjengitt på side 43, red.anm.). Budskapet er at det ikke holder med fagre ord, og at forskningen ikke må bli skadelidende i situasjonen vi står i. Her må jeg igjen minne om at det ikke er kuttet i Stortingets bevilgninger til Forskningsrådet under Ap/Sp-regjeringen, og at det var høyst nødvendig med en opprydning rundt forskningsfinansiering da vi overtok regjeringslokalene.

Usikkerhet og frustrasjon

Det var overraskende både for denne regjeringen og for forskermiljøet at problemene var så store, og det er ikke underlig at konsekvensene av den etterfølgende opprydningen har skapt usikkerhet og frustrasjon. Lind skriver at «Det er viktig å understreke at verken forskningsmiljøene eller forskerne selv har et ansvar for den vanskelige situasjonen som har oppstått», men hun skriver lite om hvem som har ansvaret.

Kutt fra Solberg-regjeringen

Egil Kallerud, spesialrådgiver ved Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (NIFU), forklarer godt hvorfor Erna Solbergs regjering må ta en betydelig del av det ansvaret. Han viser i Forskerforum at forrige regjering «påla Forskningsrådet å redusere avsetningene på en måte som førte til at det ble stadig vanskeligere å håndtere. De overlot ansvaret for det hele til Forskningsrådet, som så selv har bidratt til å rote det til». Oppsummeringen er at Borten Moe «kan ikke unnlate å rydde opp i dette».

Solberg-regjeringen avsluttet

AV LISE SELNES, talsperson for høyere utdanning og forskning i Arbeiderpartiet

sine år i regjeringslokalene med å kutte 1,7 milliarder i forskningen, og Forskningsrådet har delt ut mer penger enn det Stortinget har bevilget. Det er tvingende nødvendig at regjeringspartiene nå viser at de er ansvarlige styringspartier og rydder opp i forskningsfinansieringen, for å gjøre den mest mulig trygg og forutsigbar i årene som kommer.

Stabile ansettelser

Det bør også være godt kjent for Lind at Ap/Sp-regjeringen ikke kutter i forskningsbudsjettene. Samtidig vil det være uansvarlig å la være å minne om det store bildet: Vi står i en ekstraordinær situasjon akkurat nå der hele 60 ekstra milliarder utover vedtatt statsbudsjett allerede er brukt av Stortinget i forbindelse med krigen i Ukraina, flyktninger og strømstøtte. Men selv om det er opplagt at vi står i en krevende situasjon, er det imidlertid farlig hvis vi utdanningspolitikere mister ambisjonene våre. For Arbeiderpartiet var det viktig å i størst mulig grad verne forskning, utdanning og studenter. I revide

dert statsbudsjett ble det også plussset på ytterligere 50 millioner ekstra til forskning gjennom RES-EU-midler.

Vi skal fortsatt være et av de landene i verden som bruker størst andel av BNP på forskning. Vi vil fortsatt kjempe for å rydde opp i midlertidigheten i akademia for å sikre arbeidsvilkårene for forskere som allerede er der, og vise unge mennesker at dette er en vei som ikke bare er spennende, men også trygg. Derfor har regjeringen nå foreslått flere innstramminger i reglene om midlertidige ansettelser. Vi mener at stabile og forutsigbare ansettelsesforhold er viktig for ansattes personlige trygghet og økonomi, men også for sektoren som helhet, og forslagene skal bidra til å få ned bruken av midlertidige ansettelser i universitets- og høyskolesektoren.

Vi skal gjennomføre en tillitsreform i hele offentlig sektor, blant annet fordi vi vil at forskere, unge som eldre, skal få bruke tida si på faglige problemstillinger og ikke unødvendig byråkrati eller rapportering. Dette er poli-

tikk vi har utarbeidet i samarbeid med de ansattes organisasjoner.

Fagre ord?

Lind avslutter med det jeg tolker som en felles oppfordring til partiene på Stortinget, når hun skriver: «Hvis Selnes mener alvor med at vi ikke har *noen tid* å miste, at vi må sikre *full gass* for norsk forskning, og må hente hjem *mer penger* fra EUs forskningsprogrammer – vel, da må stortingsflertallet legge penger på bordet i høst.»

Det er jeg helt enig i. Regjeringspartiene skal gjøre jobben og legge frem et statsbudsjett og en ny Langtidsplan for forskning og høyere utdanning som jeg håper blir i tråd med de store ambisjonene i Hurdalsplattformen. Men for at det skal bli vedtatt, er vi – som mindretallsregjering – avhengige av at også flere partier støtter den ambisjonen.

Det er mulig at Lind fortsatt betrakter det som «fagre ord» fra meg og Arbeiderpartiet når jeg sier at vi er avhengige av forskningen for å løse de samfunnsproblemene vi opplever i dag, og at Arbeiderpartiets ambisjoner i regjering er store. Samtidig kommer vi ingen vei uten ambisjoner, og forskning har vist at det er en sammenheng mellom språk og handling.

«Vi skal gjennomføre en tillitsreform i hele offentlig sektor.»

Forskningspolitisk seminar 8.11.2022: Har vi råd til å forske?

Våren 2022 har krisen i Forskningsrådet og kutt i bevilgningene til forskning preget den forskningspolitiske debatten. Alle er enige om at forskningen skal løse de store samfunnsutfordringene. Likevel vil det være en kamp om hver krone i statsbudsjettene som ligger foran oss, når norsk økonomi går inn i en krevende omstilling.

Vi spør derfor: Taper forskning i denne kampen? Hvordan sikrer vi at ressursene til forskning brukes best mulig? Og hvem skal gjøre prioriteringene? Finner vi svarene i ny langtidsplan?

Vi ønsker velkommen til Forskningspolitisk seminar tirsdag 8. november 2022 på Radisson Blu Scandinavia Hotel i Oslo. Mer informasjon finner du på forskerforbundet.no/seminar.

– Må spille hverandre gode

– **Media, politikk** og forskning kan spille hverandre dårlige, eller gode. Jeg håper vi sammen kan finne veier til en mer opplyst offentlig samtale, der mange forskere ønsker å bidra, sa Forskerforbundets leder Guro Lind i debatt med presse og politikere under Arendalsuka.

– En rekke forskere er aktive, men dessverre kvier mange seg for å kaste seg ut i samfunnsdebatten. En viktig grunn er nok at medievirkeligheten og forskervirkeligheten er så forskjellig. Media vil ha det svart/hvitt, mens forskere elsker forbehold. Men

det handler også om strukturelle forhold: Forskere jobber i gjennomsnitt 46 timer i uken, og er presset på tid. Noen mangler et godt støtteapparat til å ta vare på dem når presset fra omverdenen blir stort. Og hvor uredde kan vi forvente at en midlertidig ansatt forsker som er avhengig av å skaffe sin egen finansiering skal være, spurte Lind.

– Bra at Borten Moe følger opp

22. juni la regjeringen frem flere forslag til endringer i universitets- og høyskoleloven. Et hovedmål er å få ned den høye bruken av midlertidige ansettelser i sektoren. Et annet er å sikre politisk kontroll over nedleggelsen av studiesteder.

– Det er bra at Ola Borten Moe følger opp løftet sitt om å sikre flere forskere fast jobb, sier avdelingssjef Bjørn Berg i Forskerforbundet. Han er opptatt av sammenhengen mellom finansiering og midlertidighet.

– En av de viktigste driverne for midlertidighet i forskning i dag, er den økende bruken av ekstern finansiering. Et viktig neste steg i arbeidet for forutsigbarhet for forskerne, må derfor være å øke grunnbevilgningene. Det er helt uakseptabelt at vi har en stor gruppe «faste midlertidige» forskere, som lever med stor usikkerhet fra prosjekt til prosjekt, sier Berg.

Nordisk møte med kraftig resolusjon om akademisk frihet

I juni deltok Forskerforbundet på nordisk møte for universitetsansattes fagforbund. Med de mange trusler mot demokratiet og akademikere vi har sett i Europa og resten av verden de siste årene som bakteppe, var søkelyset i år særlig rettet inn mot ledelse og styringsforhold og akademisk frihet.

Situasjonen for akademisk frihet og institusjonell autonomi i Norden vekket bekymring og skapte engasjement.

– Vi ser at utviklingstrekkene i de nordiske landene ofte følger hverandre, sier generalsekretær Birgitte Olafsen, som ledet den norske delegasjonen. Det er derfor veldig nyttig å bli oppdatert på status, få høre hvordan fagforbundene jobber i de andre landene og

diskutere hvordan vi kan samarbeide om å påvirke de politiske myndighetene.

Fikk fast jobb etter 12 år: – Det er nesten uvirkelig

NRK har skrevet om Jonas Fossli Gjersø, som etter tolv år som midlertidig ansatt ved universiteter i Norge og England nå har fått fast jobb som førsteamanuensis i historie ved Universitetet i Stavanger.

Gjersø etterlyser systemendringer, og får støtte fra Guro Lind i Forskerforbundet. Hun er ikke begeistret over andelen midlertidig ansatte.

– Det er vanskelig for den enkelte, som lever med stor usikkerhet. Det er også en samfunnsutfordring fordi det går ut over kvaliteten på forskning og undervisning og gjør forskeryrket mindre attraktivt, sier Guro Lind til NRK.

Opprop: Slå ring rundt norsk forskning

Sammen med Abelia, Norsk Studentorganisasjon og Universitets- og høyskolerådet har Forskerforbundet tatt initiativ til et opprop til støtte for langsiktig og forutsigbar finansiering av norsk forskning. Du kan lese og signere oppropet på vår nettside forskerforbundet.no.

I oppropet krever vi at

1. Stortinget må samle seg om en løsning som sikrer løpende, forutsigbar og langsiktig finansiering av norsk forskning
2. Norske forskningsbevilgninger må styrkes. Over tid bør forskningsbevilgningene opp på samme nivå som våre naboland
3. Styringen av norsk forskning må bygge på prinsippet om akademisk frihet for forskerne, faglig autonomi for institusjonene, og dialog og samarbeid mellom myndigheter og organisasjoner.

Fakta om Forskerforbundet

- Forskerforbundet er landets største og ledende fag- og interesseorganisasjon for ansatte i forskning, høyere utdanning og kunnskapsformidling.
- Forskerforbundet har over 24 000 medlemmer og er tilsluttet Unio – hovedorganisasjonen for universitets- og høyskoleutdannede.
- Forskerforbundet arbeider for høyere lønn og bedre arbeidsvilkår for medlemmene.

Kurs og seminarer

Tillitsvalgtopplæring og seminarvirksomhet tilhører vår kjerneaktivitet, og er en viktig forutsetning for arbeidet i Forskerforbundet. Denne høsten tilbyr vi en kombinasjon av kurs med fysisk oppmøte og digitale kurs/webinar. Alle med verv i lokallag og foreninger kan melde seg på våre kurs og seminar. Følg med på våre nettsider for oppdatert kursprogram: forskerforbundet.no/kurs.

Verv en kollega

Kjenner du noen som kan bli medlem i Forskerforbundet? Verv en kollega i dag og få vervepoeng som kan tas ut i form av gavekort. Jo flere du verver, jo mer får du i premie: 500 kr. for ett nytt medlem, 1 500 kr. for to, og deretter 500 kr. for hvert ekstra medlem du verver. På Min side finner du oversikt over dine vervinger og din poengsaldo.

FORSKER FORBUNDET

Følg oss!

facebook.com/forskerforbundet
twitter.com/Forsker

@forskerforbund

FORSKERFORBUNDETS HOVEDSTYRE 2022–2024: Guro Elisabeth Lind, Oslo universitetssykehus (leder), Kristian V.E. Møllestad, Presteforeningen (nestleder), Ann Cecilie Bergene, NIFU, Kristin Lofthus Hope, Høgskulen på Vestlandet, Belinda Eikås Skjøstad, Universitetet i Oslo, Tord Mjøsund Talmo, NTNU, Hugues Verdure, UIT Norges arktiske universitet, Tony Burner, Universitetet i Sørøst-Norge (1. vara), Bente Ovødie Skogvang, Høgskolen i Innlandet (2. vara), Brynjar Kulset, Nasjonalbiblioteket (3. vara). **SEKRETARIATET:** GENERALSEKRETÆR: Birgitte Olafsen.

STAB: Kommunikasjonsleder Lars Koltveit. **ARBEIDSLIVSAVDELINGEN:** avdelingssjef Bjørn T. Berg, fagsjef Jorunn Dahl Norgård, rådgiver Gisle Fuhr, spesialrådgiver Jon Wikene Iddeng, spesialrådgiver Åshild Olaussen, forhandlingsjef Jorunn Solgaard, spesialrådgiver Andreas Christensen, forhandler Brit-Toril Lundt, spesialrådgiver Lene Ståhl, fagsjef/advokat Ann Turid Opstad, advokat Christoffer Hjelde, advokat Eirik Kollerøy, advokat Hildur N. Nilssen, advokat Mariann Helen Olsen, advokat Asmund Riegels. **ORGANISASJONSAVDELINGEN:** organisasjonssjef Joar Flynn Jensen, seniorrådgiver Nina Fjeld, rådgiver Cecilie Frich, seniorrådgiver Brit Helen Hesselberg, rådgiver Rita Kvæl, informasjonsleder Unn Rognmo. **ADMINISTRASJONSAVDELINGEN:** administrasjonssjef Kjetil Mørk, arkivleder Kristine K. Brox, seniorrådgiver Aina Nilsen, rådgiver Ane Rinnaas Skuseeth, konsulent Marit Sømmer, IT-rådgiver Øyvind Åsebøstøl, seniorrådgiver/seniorcontroller Lina Haugland, rådgiver HR & lønn Elisabeth Johansen, rådgiver/controller Sofie Myrland Kjellgren, fagansvarlig medlemsservice Linda Pettersson, konsulent Trineline Aikio, konsulent Hans Askildsen, seniorkonsulent Tore Sandnes

Free membership for PhDs

This autumn PhDs can join Forskerforbundet for free until the end of 2022. – We want to get as many PhDs as possible to organize, says Guro Lind.

Forskerforbundet – The Norwegian Association of Researchers (NAR) – is Norway's largest and leading trade union and special interest organisation for employees in research, higher education and dissemination of knowledge. More than 24 000 researchers, knowledge workers and students, and more than 2000 PhDs and postdocs, are currently members.

But Guro Elisabeth Lind, president of NAR, wants more young scientists to join.

– Too many PhDs are not members of a union. That means they get no assistance in salary negotiations, no support in conflicts at their workplace, and no access to valuable insurances. We want to get as many PhDs as possible to organize, and therefore we offer free membership until the end of 2022, Lind says.

All PhDs who join now, get covered by NAR's mandatory insurance plan during the same time period (free of charge). During

their first year as a member, they pay only 25% of the regular monthly fee. In the following years as a PhD candidate, the fee is 50%.

By joining NAR, you join a trade union with a developed policy plan for PhD candidates.

– The wages and working conditions for PhDs is one of the most important issues for us. NAR has managed to raise the starting salary for PhD candidates by 20 pay grades the last 15 years, and this continues to be a priority for us. Additionally, we place high importance on research training of high international quality, better career planning, and to reduce temporary contracts and create more permanent scientific positions, Lind continues.

NAR also host a two-day seminar for PhD candidates every year, as well as other interesting courses and seminars.

We want to create a good meeting place for PhDs to exchange experiences and worries, and to develop new policies to make life as a PhD candidate easier. In October we will complete a new policy document for PhD and postdocs, Lind says.

She encourages all current members of NAR to grab this opportunity to organize more young researchers.

– This autumn is the perfect opportunity to ask a PhD colleague to join NAR. The more PhDs we organize, the stronger we are in the fight for better wages and working conditions, says Guro Elisabeth Lind, president of NAR.

Grenseløst

Uten utenlandske forskere stopper Norge. 29 prosent av forskerne i Norge er født i utlandet, av utenlandske foreldre. Forskere fra hele verden bidrar hver dag ved universiteter, institutter og sykehus landet rundt. Uten deres kunnskap og kompetanse ville norsk forskning vært mye, mye fattigere.

Forskningen er i aller høyeste grad internasjonal. Det må også Forskerforbundet være. Både i arbeidet for mer og bedre forskning, og i arbeidet for et bedre arbeidsliv.

Vårt internasjonale arbeid

Det internasjonale arbeidet – og samarbeidet – er viktig for oss. Her hjemme er vi medlem av SAIH – Studentenes og akademiskernes internasjonale hjelpefond, som jobber med utdanningsbistand. Vi er også støtte medlem i nettverket Scholars at Risk (SAR), som jobber for å styrke grunnleggende menneskerettigheter og akademisk frihet for forskere. I tillegg har vi et samarbeid med Amnesty.

Internasjonal er vi tilsluttet Education International (EI), en verdensomspennende organisasjon for ansatte i utdanningssektoren. Mye av arbeidet skjer i European Trade Union Committee for Education (ETUCE) – Education Internationals regionale struktur i Europa. Denne sommeren var jeg så heldig å få være til stede på ETUCE Special Conference i Belgia.

På sommerens konferanse var noen hovedtemaer spesielt viktige. Ikke minst spørsmålet om læreryrkets attraktivitet, og arbeidet for å styrke partsarbeidet og medbestemmelsen for kvalitet i utdanningen. Vi benyttet anledningen til å tydeliggjøre forskerens og kunnskapsarbeiderens nødvendige rolle innen all form for utdanning, og for å styrke kvaliteten i lærerutdanningen.

Videre debatterte vi digitalisering og utdanning. I den forbindelse kunne vi presentere funn fra vår egen pandemiundersøkelse, med særlig vekt på de utfordringene våre medlemmer møtte ved den raske omstillingen til fjernundervisning.

Fredsresolusjon for Ukraina

Det som gjorde sterkest inntrykk på meg og de andre delegatene på ETUCE-konferansen, var hilsmingene fra våre kollegaer i Ukraina. Først via skjerm fra Ukraina. Deretter gjennom en av delegatene fra Ukraina som var til stede i salen. Olha Chabaniuk kunne inngående fortelle om hverdagen for de mange som er rammet av krigen. Hun viste til situasjonen mange står i nå, med menn i aktiv krigstjeneste, og kvinner og barn på flukt. «They fight for their version of the past. We fight for our vision for the future», sa Chabaniuk. Det kjennes virkelig for oss – og samtidig så skremmende nær.

Konferansen vedtok en fredsresolusjon for Ukraina, hvor det blant annet heter:

«Den uberettigede krigen har brutt opp millioner av familier, traumatisert mennesker i alle aldre, avbrutt utdanningen til unge mennesker og barn og de livslange læringsveiene til ukrainske borgere og andre, og ødelagt hjem og fremtid.» Videre forplikter alle deltakende organisasjoner seg til å arbeide for best mulige vilkår for studenter på flukt, og for å fremme inkludering, mangfold og interkulturell dialog i utdanningsinstitusjoner på tvers av Europa.

Mitt inntrykk er at det er gjort en kjempejobb ved våre utdanningsinstitusjoner for å ta imot ukrainske studenter og forskere med behov for beskyttelse, og for å ivareta både ukrainske og russiske medlemmer i Forskerforbundet. Dette arbeidet må fortsette.

Denne internasjonale dugnaden for ukrainske flyktninger viser

AV KRISTIAN MOLLESTAD,
nestleder i Forskerforbundet

«Norge har ikke et stort forskerprekariat, men også her er altfor mange forskere uten fast jobb og prisgitt ekstern finansiering og korte kontrakter.»

med all tydelighet hvor viktig det er med internasjonal solidaritet. Det viser at det betyr noe å møtes til dialog og å engasjere seg i fagforeningsspørsmål på tvers av landegrenser.

Norge i verden

Norge er et lite – og privilegert – land i verden. Fortellingene fra våre internasjonale samarbeidspartnere gjør ofte inntrykk. Her i Norge er det ingen krig. Ingen norske forskere fengsles eller bankes opp for meningene sine. I Norge er fagforeningsmedlemskap normalen, ikke noe myndighetene motarbeider.

Samtidig er Norge en del av den samme verdenen. Internasjonale utviklingstrekk påvirker også oss. Mange av debattene er like, selv om situasjonen er verre i andre land. Norge har ikke et stort forskerprekariat, men også her er altfor mange forskere uten fast jobb og prisgitt ekstern finansiering og korte kontrakter. Også her opplever forskere hets eller mistenkeliggjøring når de ytrer seg i kontroversielle debatter. Også her oppgir tillitsvalgte at arbeidslivet går i autoritær retning, med mindre medbestemmelse og medvirkning på arbeidsplassen.

Gjennom det internasjonale samarbeidet lærer vi av andre, og utveksler erfaringer og råd. Derfor er det internasjonale arbeidet viktig også for Forskerforbundets medlemmer. Internasjonal solidaritet er ikke bare en altruistisk handling, solidariteten er i vår alles interesse. Både for forskning og for fagforeninger.

Forskerforum i digital utgave

- Forskerforum kan også leses på nettbrett og mobiltelefon
- last ned appen Forskerforum gratis fra App Store eller Google Play
- kan leses uten å være tilkoblet nett
- gir en god leseropplevelse

Forskerforum der du er!

